

TAMMELAN KUNTA
TALOUSARVIO 2024
TALOUSSUUNNITELMA 2025-2026

TAMMELA

www.tammela.fi

SISÄLLYS

KUNNANJOHTAJAN KATSAUS	3
1 KUNTASTRATEGIA	4
2 YLEISPERUSTELUT	6
2.1 Valtion toimenpiteet ja kuntatalous.....	6
2.1.1 Yleinen taloudellinen tilanne.....	6
2.1.2 Kuntatalous 2023-2025	6
2.2 Kunnan talousarvion lähtökohdat	7
2.2.1 Väestömuutokset.....	7
2.2.2 Työpaikat ja työllisyys.....	9
2.2.3 Talousarvio ja talousarvion tasapaino	12
2.2.4 Henkilöstö ja henkilöstömenot.....	12
2.3 Tammelan kunnan talousarvion lähtökohdat.....	14
2.3.1 Käyttötalousmenojen kehitys.....	14
2.3.2 Verotulojen kehitys	15
2.3.3 Valtionosuuksien kehitys	16
2.3.4 Lainanotto ja investointien kehitys	17
3 TALOUSARVION JA –SUUNNITELMAN RAKENNE, SITOVUUS, TILIVELVOLLISET SEKÄ ARVIINTISUUNNITELMA	18
3.1 Rakenne ja sitovuus	18
3.2 Tilivelvolliset.....	18
3.3 Toiminnan ja tavoitteiden toteutumisen arviointi	20
4 KÄYTTÖTALOUSOSA	21
4.1 Hallinto- ja kehittämispalvelut.....	21
4.1.1 Hallinnon ja talouden palvelualue	21
4.1.2 Elinvoiman ja työllisyyden palvelualue	23
4.2 Sivistyspalvelut.....	25
4.2.1 Varhaiskasvatuksen palvelualue.....	25
4.2.2 Perusopetuksen palvelualue	27
4.2.3 Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelualue	29
4.3 Tekniset palvelut.....	33

TAMMELA

www.tammela.fi

4.3.1	Yhdyskuntatekniikan palvelualue	33
4.3.2	Kiinteistöjen palvelualue	35
4.3.3	Kaavoituksen ja lupien palvelualue	37
4.3.4	Ruuan ja puhdistuksen palvelualue	39
4.3.5	Vesihuollon palvelualue	41
4.4	Konserniyhtiöt	42
4.5	Sisäiset erät	44
5	TULOSLASKELMAT	45
5.1	Tuloslaskelma 2024 ulkoiset	45
5.2	Tuloslaskelma 2024	46
5.3	Tuloslaskelma 2023-2026	47
6	INVESTOINTIOSA	48
7	RAHOITUSOSA	49
8	TALOUSARVION JA TULOARVIoidEN YHTEENVETO	50
9	VESILAITOKSEN LASKELMAT	51
9.1	Vesilaitoksen tuloslaskelma	51
9.2	Vesilaitoksen rahoituslaskelma	52
LIITTEET		53

KUNNANJOHTAJAN KATSAUS

Tammelalla on kunniakas historiansa ja uljas tulevaisuutensa. Vuosi 2023 on ollut erityinen vuosi – onhan se ollut 600. juhlavuosi, jota Tammelan kunta ja seurakunta ovat yhdessä viettäneet. Vuosi on ollut hyvin monipuolinen ja antoisa. Sen lisäksi, että juhlavuotena on juhlistettu Tammelan kunnan historiaa, on keskeisiä hankkeita edistetty Tammelan kunnan tulevia vuosia ja vuosikymmeniä ajatellen. Näistä hankkeista moni tulee olemaan vahvasti läsnä vuonna 2024.

Tammelan kunnanvaltuusto hyväksyi Tammelan kunnan uuden kuntastrategian kesäkuussa 2023. Strategiassa on vahva painotus siihen, että Tammela on vahva, elinvoimainen ja aktiivinen kunta. Strategisten tavoitteidemme mukaisesti tehtävänämmä on tukea kuntalaisten hyvinvointia, mahdollistaa helppo ja monipuolinen asuminen, huolehtia ainutlaatuisesta luonnostamme sekä varmistaa Tammelan elinvoimaisuus ja yritysystävällisyys.

Keskeinen tulevaisuusinvestointi on uuden yhtenäiskouluhankkeen käynnistyminen. Investointi on historiallinen Tammelan kunnassa. Valmistuessaan uusi, moderni koulu tulee olemaan vetovoimatekijä Tammelan kunnalle. Lisäksi se yhdessä maksuttoman varhaiskasvatuksen kanssa lisää Tammelan lapsiystävällisen kunnan imagoa.

Yhtenäiskouluinvestointi on taloudellisesti erittäin mittava. Se tulee määrittämään tulevien vuosien taloustilannetta ja edellyttää tarkkaa huolenpitoa siitä, että kunnan talouden kantokyky varmistetaan. Lainojen korkotaso tulee vaikuttamaan kunnan talouteen ja asettaa oman raaminsa taloustilanteeseen. Strategiamme mukaisesti haluamme painottaa ennakoivaa taloussuunnittelua.

Valtatie 10 varrella sijaitseva Hakkapeliitta -yrityspuisto tulee saamaan uuden yrityshallin. Valmistuessaan halli kehittää kyseistä yritysalueetta, muuttaa alueen näkyvyyttä valtatielle sekä edistää toistenkin yritystoimijoiden sijoittumista kyseiselle yritysalueelle. Kuntastrategiamme mukaisesti Tammela on yritysystävällinen kunta.

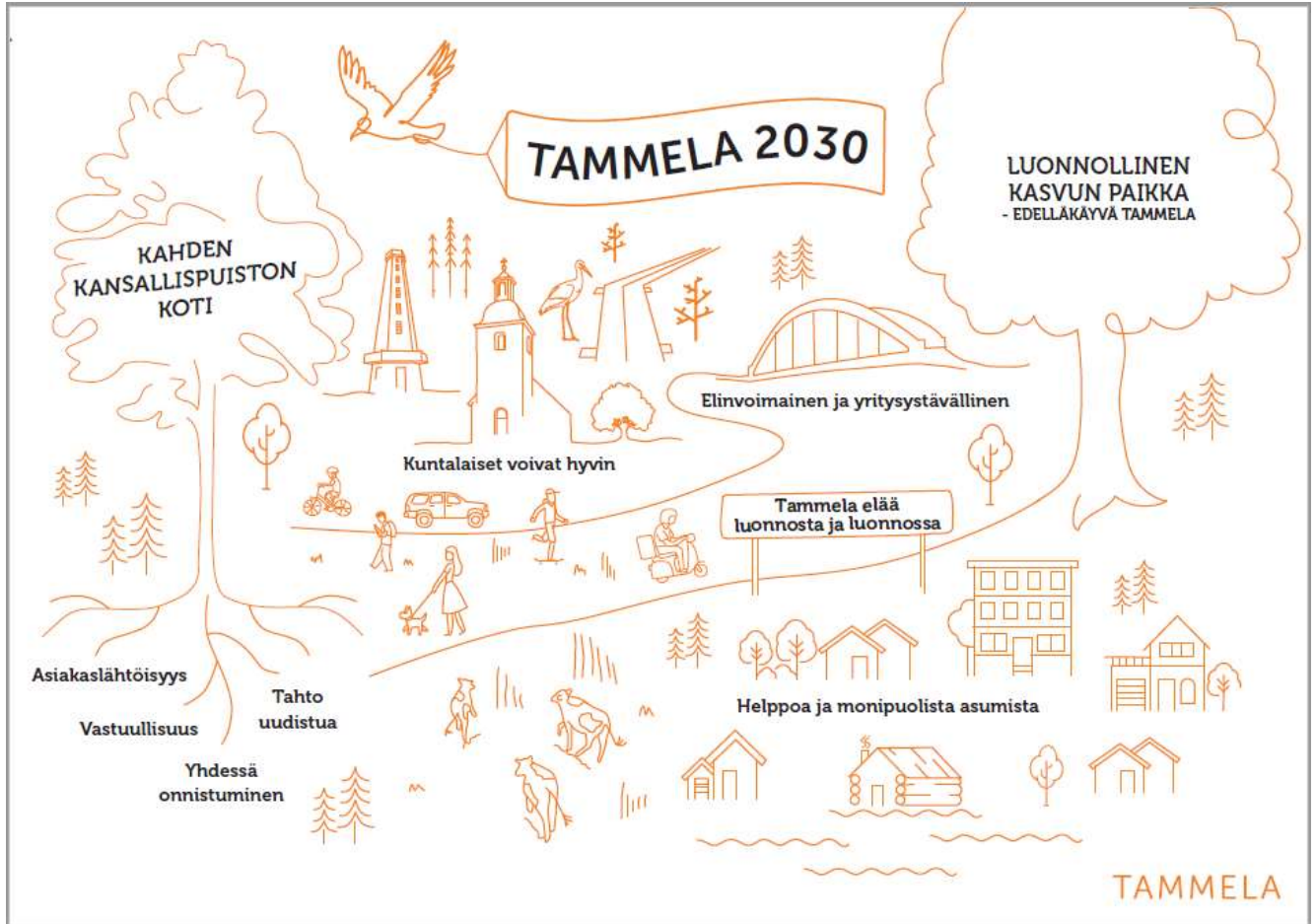
Hyvinvointialueuudistuksen myötä on tapahtunut muutoksia kunnan tehtäväjärjestelyissä, kun kunnille kuuluneita tehtäviä on siirtynyt hyvinvointialueen hoidettavaksi. Kunnalla on jatkossakin merkittävä asemansa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi, johon tulee panostaa toimivassa yhteistyössä koko kunnan alueella. Hyvinvointialueuudistuksen myötä kunnassa on tarpeen tehdä edunvalvontatyötä pyrkien siihen, että tärkeät terveyspalvelut säilyvät jatkossakin lähellä kuntalaisia.

Vuosi 2024 tulee olemaan isojen hankkeiden ja myöskin työntäyteinen vuosi. Yhdessä töitä tehden ja hyvään yhteishengen panostaen varmistamme, että Tammela on strategiansa mukaisesti *Parasta Sinulle - Lounais Hämeen helmi*.

1 KUNTASTRATEGIA

Kunnanvaltuusto hyväksyi uuden kuntalain mukaisen Tammelan kunnan kuntastrategian kokouksessaan 12.6.2023, § 18.

Strategia-asiakirjassa on asetettu tavoitteet, sekä kerrottu kärkitoimenpiteet, joiden avulla strategiaa toteutetaan. Strategian toteuttaminen, seuranta ja arviointi on osa kunnan talousarvio- ja tilinpäätösprosesseja. Talousarvio perustuu valtuuston hyväksymään strategiaan ja talousarviossa asetetaan strategisista tavoitteista johdettuja toimenpiteitä ja mittareita. Tilinpäätöksiä kautta seurataan toimenpiteiden toteutumista mittareiden pohjalta ja raportoidaan kunnan tavoitteiden ja strategian toteutumista. Kunnan strategian toteutumista arvioidaan kyseillä, joka toteutetaan valtuustokauden työskentelyn arvioinnin yhteydessä vuonna 2025.

Strategiset tavoitteemme

Tammela on elinvoimainen ja yritysystävällinen

Tammelassa on helppoa ja monipuolista asumista

Tammela elää luonnosta ja luonnossa

Tammelassa kuntalaiset voivat hyvin

Toiminnalliset tavoitteemme

- Kehitämme koko kuntaa eri alueiden omaleimaisuus huomioiden vetovoiman lisäämiseksi.
- Teemme hyvää yritysysteistyötä ja syvennämme kumppanuuksia koko kunnan alueella.
- Toteutamme vahvaa markkinointia ja edistämme Tammelan tunnettavuutta.
- Toteutamme ennakoivaa taloussuunnittelua ja pitkäjänteistä omistajapolitiikkaa.

- Asumme ja elämme luonnon keskellä luontoa kunnioittaen.
- Tarjoamme helppoa asumista koko kunnan alueella palvelut huomioiden.
- Toteutamme aktiivista tonttipolitiikkaa ja tarjoamme monipuolista asumista kaikenikäisille.
- Huomioimme vapaa-ajan asukkaiden asumisen monipuoliset mahdollisuudet.

- Huomioimme kestävän kehityksen periaatteet asumisessa, hankinnoissa, kasvatuksessa ja opetuksessa.
- Kehitämme matkailua pitkäjänteisesti yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa.
- Pidämme huolta luonnostamme ja vesistöistämme virkistys- ja elinkeinomahdollisuudet huomioiden.
- Meillä on kannattava, kestävä ja monimuotoinen maa- ja metsätalous.
- Arvostamme suomalaista ruokaa ja ruoantuotantoa.
- Tavoittelemme hiilineutraalisuutta.

- Meillä on turvallinen arki.
- Varhaiskasvatuksemme on laadukasta ja maksutonta.
- Turvaamme osajien saannin kaikissa kunnan palveluissa.
- Yhteistyömme järjestöjen kanssa on aktiivista.
- Meillä on monipuoliset ja ajassa elävät liikunta-, kulttuuri- ja harrastusmahdollisuudet.
- Aktiiviset ikäihmiset ovat voimavaramme.

Kärkitoimenpiteissä on nostettu esiin mm. taloussuunnittelun ennakoivuutta, asumista ja asuntotuotantoa, kuntaan muuttamista, nuorison hyvinvointi sekä yrittäjät.

Kärkitoimenpiteemme

- Taloussuunnittelumme on ennakoivaa (TA + 3v) ja perustuu toiminnan optimoinnille.
- Käymme tiivistä vuoropuhelua alueen yrittäjien kanssa ja kuuntelemme heitä säännöllisesti.
- Laadimme markkinointisuunnitelman, jossa huomioidaan vahva markkinointi kunnan strategisten painopisteiden mukaan.
- Huomioimme paikallisuuden hankinnoissa ja toteutamme aktiivista markkinavuoropuhelua alueen yritysten kanssa.
- Mahdollistamme käyttötarkoituksen muuttamisen vapaa-ajan asuntojen osalta vakituisiksi asunnoksi ja edistämme ranta-asumisen vaihtoehtoja.
- Huomioimme etätöiden ja monipaikkaisen työskentelyn lisääntymisen.
- Toteutamme aktiivista tonttipolitiikkaa sekä teollisuudelle että yksityishenkilöille. Lisäksi markkinoimme ja edistämme tonttikauppaa ja tonttimarkkinointia.
- Edistämme asuntotuotantoa kunnan alueella.
- Kunta on viestinnän, mainonnan ja kaupallistamisen mahdollistaja.
- Kehitämme Tammelan luontopolkuja ja kansallispuistoja yhteistyössä Metsähallituksen ja muiden kuntien kanssa.
- Lisäämme lähiruoan osuutta.
- Meillä on turvalliset kevyen liikenteen väylät, joista pidämme hyvää huolta. Arvioimme uusia hankkeita säännöllisesti.
- Meillä henkilöstön lisäkoulutusmahdollisuudet ja palkitseminen pidetään kilpailukykyisenä.
- Tammelassa panostetaan nuorison hyvinvointiin arjessa ja vapaa-ajalla. Lisäämme liikuntakerhoja ja liikkumista edistäviä palveluita kaikissa ikäryhmissä. Meidän liikuntapaikat ja -reitit pidetään kunnossa. Huolehdimme kuntalaisten yhdenvertaisesta mahdollisuudesta harrastaa ja tuottaa kulttuuria eri muodoissaan.

TAMMELA

www.tammela.fi

2 YLEISPERUSTELUT

2.1 Valtion toimenpiteet ja kuntatalous

2.1.1 Yleinen taloudellinen tilanne

Vuonna 2023 yleinen taloudellinen kehitys on ollut maltillista ja näyttää siltä, Suomen talous ei kasvakaan vuonna 2023 edellisvuoteen verrattuna. Hintojen ja korkojen nousu on vähentänyt kotitalouksien kulutusta ja investointeja. Talouskasvua heikentää edelleen rakentamisen heikko tilanne ja vuoden 2023 aikana on rakennusalan nähty konkurssseja ja sopeutustoimia. Rakennusteollisuuden selvityksen mukaan, rakennusalan näkymät ovat poikkeuksellisen heikot. Tämä näkyy mm. yritysten suhdannetilanteen (index) osalta sekä myönnettyjen rakennuslupien merkittävänä laskuna. Vuodelle 2024 ennustetaan hintojen nousun olevan kotitalouden tulojen kasvua hitaampaa ja myös korkojen nousun ennustetaan olevan ohi ensi vuonna.

Työllisyyden ennustetaan notkahtavan tänä vuonna, mutta kasvaa taas ensi vuodesta lähtien ja vuonna 2025 työllisyysaste ennustetaan olevan 74,3 prosenttia ja työttömyysaste noin 7 prosenttia.

2.1.2 Kuntatalous 2023-2025

Paikallishallinnon alijäämä suhteessa BKT:hen pieneni vuonna 2022 0,2 prosenttiin. Myös tämä vuosi näyttää kuntahallinnossa kohtuullisen hyvältä, mutta sote-uudistuksen vuoksi siihen liittyy edelleen epävarmuutta. Kuntien sote-menojen osalta tarkistuslaskenta saatiin päätökseen 2023 lokakuun alussa.

Käännös heikompaan on kuitenkin edessä alkuvuoden suotuisan tulokehityksen hiipuessa. Kuntahallinnossa paineita aiheuttaa etenkin kustannusten nopea nousu, sillä henkilöstökulut muodostavat kuntahallinnon suurimman kuluerän ja vuoden 2023 sopimuskorotukset kertaerineen nostivat palkkoja tavallista enemmän.

Kokonaisuudessaan mittaviin julkisen talouden sopeutustoimiin tähtäävän hallitusohjelman vaikutuksia kuntahallintoon voidaan pitää toistaiseksi varsin maltillisina. Kuntahallinnon kulutusmenot tulevat kasvamaan vuosina 2024–2027 pääasiassa hintojen kasvun vuoksi. Koulutuksen (ml. varhaiskasvatus) palvelutarve pysynee kehysvuosina laskevana syntyvyyden laskun ja ikäluokkien pienenemisen vuoksi. Poikkeuksen tähän muodostaa ainoastaan vuosi 2025, jolloin kunnille siirtyy vastuu työ- ja elinkeinopalveluiden järjestämisestä ja samalla niiden rahoitusvastuuta työttömyysetuuksista laajennetaan. Kunta-alan sopimuskorotukset nostavat henkilöstökustannuksia n. 3 prosenttia vuonna 2024. Sopimuskorotusten kasvu jää vuonna 2024 kuluvaan vuoteen huomattavasti maltillisemmalle tasolle kunta-alan henkilöstölle vuonna 2023 maksettujen kertaerien poistumisen vuoksi. Kuntien kustannuskehitystä kuvaava peruspalvelujen hintaindeksin muutos on keskimäärin 3,1 prosenttia vuodessa vuosina 2024-2027.

Verorahoitus

Verorahoitus muodostuu valtion kunnille maksamista valtionosuuksista ja kunnan omasta verorahoituksesta (kunnallisverosta, kiinteistöverosta ja yhteisöverosta).

Valtionosuusrahoitus on kunnalle yleiskatteellinen tuloerä, jota ei ole korvamerkitty tiettyjen palvelujen järjestämiseen, vaan kunta itse päättää valtionosuusrahoituksensa tarkoituksenmukaisimmasta käytöstä. Valtionosuudet koostuvat kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta ja opetus- ja kulttuuritoimen valtionosuudesta.

17.11.2023 VM julkaisi tiedotteen SOTE-uudistukseen liittyvän valtionosuuksien tarkistuslaskennan osalta. Tarkistuslaskennan perusteella laskettu valtionosuuksien vähennystarve poikkeaa aiemmin arvioidusta tasosta ja tulee vähentämään kuntien valtionosuuksia merkittävästi. Aiemman laskelman perusteella kuntien valtionosuudet vähenisivät vuonna 2024 noin 336 miljoonaa euroa aikaisempaan tietoon verrattuna. Tästä summasta 224 miljoonaa euroa on pysyvää valtionosuuksien leikkausta. Verotuksen valmistuttua lokakuun 2023 lopussa pysyvä valtionosuuksien leikkaus olisikin 500 miljoonaa vuodessa. Kun lasketaan pysyvä valtionosuuksien leikkaus sekä vuodelle 2024 ajoittuva lisäleikkaus, vuoden 2024 valtionosuuksia leikattaisiin yhteensä 750 miljoonaa euroa. Tämä on yli 130 euroa asukasta kohden.

Hallituksen päätösten merkittävimmät suoraan kuntiin vaikuttavat panostukset kohdistuvat mm. perusopetuksen vahvistamiseen ja tasa-arvon edistämiseen opetuksessa. Lisäksi tulee huomioida, että pääministeri Orpon hallituksen ohjelman mukaan yleisen maapohjan kiinteistöveron alaraja korotetaan 0,93 prosentista 1,30 prosenttiin vuodesta 2024 alkaen. Esitetty toimenpide edellyttää maapohjan veroprosentin eriyttämistä yleisestä kiinteistöveroprosentista. Jatkossa maapohjan kiinteistöveron vaihteluväli olisi siten 1,30-2,00 %.

2.2 Kunnan talousarvion lähtökohdat

2.2.1 Väestömuutokset

Forssan seudun väkimäärä oli 33 288 vuonna 2017 ja jatkanut tasaista laskuaan kaikissa seudun kunnissa. Ennusteen perusteella Forssan seudun väkimäärä jatkaa laskuaan ja vuoteen 2031 mennessä väkimäärä on noin 29 500.

Tammelan väkiluku on laskenut myös hitaasti mutta tasaisesti. Vuoden 2022 lopussa väkimäärä oli noin 6 000, syyskuussa 2022 kunnan väkimäärä oli 5 931 ja syyskuussa 2023 kuntalaisia oli 5 843 henkilöä.

Eniten laskua on 0 – 24 vuotiaissa ja erityisesti kouluikäisissä lasku on merkittävää. Hienoista nousua on yli 65-vuotiaiden joukossa.

Kehitys muuttaa kunnan väestörakennetta kun nuorempia on vähemmän ja yli 60-vuotiaita yhä enemmän. Viiden vuoden väestöryhmissä Tammelassa 60 – 64 vuotiaiden ryhmä on suurin, syyskuussa 2023 yhteensä 541 henkilöä. Pienin ikäryhmä ovat 20 – 24 vuotiaat, joita 2023 syyskuussa oli 208. 0 – 4 vuotiaita 2023 syyskuussa oli 211.

Tammelan kunnan väestörakenne vastaa monen muun pienemmän maaseutumaisen kunnan rakennetta, jossa korostuu selvästi väestön vanheneminen.

2.2.2 Työpaikat ja työllisyys

Tammelan työllisyystilanne on ollut ja on edelleenkin suhteellisen hyvä ja Tammelan työvoima syyskuussa 2023 oli yhteensä 2725, josta työttömiä oli 167. Työllisten osalta maa- ja metsätalouden osuus on vähentynyt tasaisesti.

Tammelan työttömyysaste 6,1 % lokakuun (2023) lopussa oli pienin seutukunnan kunnista ja selvästi pienempi kuin koko maassa keskimäärin. Lukumääräisesti työttömiä työnhakijoita Tammelassa oli syyskuussa 2023 yhteensä 167. Forssan seutukunnan työttömyys lokakuun 2023 lopussa oli 9,2 %.

Forssan seudulla on ollut konkurssseja ja lomautuksia vuonna 2023, mutta tämä ei ole heijastunut Tammelan kuntaan yhtä merkittävästi kuin muihin seudun kuntiin.

Taulukko: Työttömien osuus % työvoimasta 2018- lokakuu 2023

	2018	2019	2020	2021	2022	10/2023
Forssa	10,7	10,6	13,4	11,3	10,4	11,7
Humppila	10,2	9,7	11,7	10,7	10,4	8,2
Jokioinen	8,5	7,9	9,3	6,8	7,8	6,6
Tammela	6,9	7,5	8,7	7,3	7,0	6,1
Ypäjä	6,8	8,0	10,3	9,0	7,3	7,2
Forssan seutu yhteensä	10,5	9,3	9,3	11,5	9,1	9,2

Taulukko: Tammelan asukkaiden työpaikkojen määrä toimialoittain vuonna 2013-2021

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Osuus %
A Maatalous, metsätalous ja kalatalous	229	214	198	197	200	201	193	180	7,2 %
B Kaivostoiminta ja louhinta	2	2	3	2	2	2	5	3	0,1 %
C Teollisuus	478	475	486	511	513	496	476	506	20,2 %
D Sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto, jäähdytysliiketoiminta	10	9	9	9	7	8	11	8	0,3 %
E Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito	25	23	28	21	31	27	29	27	1,1 %
F Rakentaminen	214	211	222	227	215	212	210	221	8,8 %
G Tukku- ja vähittäiskauppa; moottoriajoneuvojen ja moottoripyörien korjaus	286	270	267	257	255	252	252	257	10,2 %
H Kuljetus ja varastointi	134	118	127	129	126	118	105	107	4,3 %
I Majoitus- ja ravitsemistoiminta	94	92	75	81	90	78	67	70	2,8 %
J Informaatio ja viestintä	55	43	39	42	42	41	39	46	1,8 %
K Rahoitus- ja vakuutustoiminta	28	32	30	26	27	27	26	27	1,1 %
L Kiinteistöalan toiminta	22	23	24	22	23	24	24	20	0,8 %
M Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	122	125	132	126	137	129	123	125	5,0 %
N Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	124	114	131	132	123	138	134	145	5,8 %
O Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus	97	94	98	98	89	94	88	93	3,7 %
P Koulutus	198	189	181	179	174	186	178	178	7,1 %
Q Terveys- ja sosiaalipalvelut	355	375	365	366	357	362	384	371	14,8 %
R Taiteet, viihde ja virkistys	25	21	19	21	23	24	21	28	1,1 %
S Muu palvelutoiminta	67	59	65	67	65	53	58	57	2,3 %
T Kotitalouksien toiminta työnantajina; kotitalouksien eriyttämätön toiminta tavaroiden ja palvelujen tuottamiseksi omaan käyttöön	14	9	24	26	23	11	10	15	0,6 %
U Kansainvälisten organisaatioiden ja toimielinten toiminta	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0 %
X Tunteaton	38	50	43	39	48	43	33	25	1,0 %
Yhteensä	2617	2548	2566	2578	2570	2526	2466	2509	

2.2.3 Talousarvio ja talousarvion tasapaino

Talousarvion laadinnan lähtökohdat kuluvalle vuodelle muuttuivat merkittävästi SOTE-uudistuksen voimaantulon seurauksena ja vaikutuksia kuntien valtionosuuksiin voi vielä tulla valtionosuuksien tarkistuslaskelmien seurauksena.

Vuoden 2024 talousarvion laadinnan lähtökohdissa on isoja muutoksia. Tulorahoitus tulee laskemaan vuonna 2024 merkittävästi, kunnan verotuotot tulevat verottajan ennusteen perusteella pienemmään noin 0,8 miljoonalla eurolla. Valtionosuuksissa on viimeisimpien arvioiden perusteella kasvua noin 200 000 euroa mutta verorahoitus tulee kokonaisuudessaan laskemaan yhteensä noin 0,6 miljoonalla eurolla. Tänä vuonna aloitettu yhtenäiskoulun rakentaminen tulee lisäämään kunnan korkokuluja merkittävästi ja verrattuna aiempiin vuosiin, korkokulut tulevat olemaan iso menoerä talousarvioissa. Kokonaisuudessaan vuoden 2024 investointeihin on varattu 11,8 miljoonaa euroa. Palkkaratkaisut tuovat myös painetta menojen kasvulle ja Tammelan osalta korotusten vaikutus lisää henkilöstömenoja vähän yli 200 000 eurolla. Myös yleinen hintojen nousu vaikuttaa kulujen kasvuun erityisesti kiinteistön hoidon alueella.

Vuoden 2024 talousarviota on lähdetty rakentamaan nykyisellä veroprosentilla ja tavoitteena on, että talousarviosta ei tehdä alijäämäistä. Tuloveroprosentti vuonna 2024 on 8,60.

Kiinteistöveroprosentit on vahvistettu seuraaviksi:

• asuinrakennukset	0,50 %
• vapaa-ajan asunnot	1,10 %
• yleinen (muut rakennukset, maapohja)	1,10 %
• yleishyödylliset yhteisöt	0,00 %
• voimalaitokset	2,85 %
• rakentamaton rakennuspaikka	2,00 %

Hallitusohjelman mukaan yleisen maapohjan kiinteistöveron alaraja korotetaan 0,93 prosentista 1,30 prosenttiin vuodesta 2024 alkaen. Esitetty toimenpide edellyttää maapohjan veroprosentin eriyttämistä yleisestä kiinteistöveroprosentista. Jatkossa maapohjan kiinteistöveron vaihteluväli olisi siten 1,30-2,00 %. Tammelassa yleisen maapohjan kiinteistövero on 1,10%.

Vuoden 2024 alusta kiinteistöverotus siis muuttuu niin, että maapohjan verotusarvosta perittävä veroprosentti on eriytetty yleisestä kiinteistöveroprosentista. Tämä merkitsee sitä, että sekä maapohjalla että rakennuksilla on oma yleinen kiinteistöveroprosentti.

Kiinteistöveron muutos ei ollut vielä lainvoimainen kun veroprosenteista päätettiin. Kun maapohjan yleinen kiinteistövero tulee lainvoimaiseksi ja mikäli alarajan nostolla 1,3:een prosenttiyksikköön tulee olemaan olennainen vaikutus kiinteistöverotuottoihin, asia tuodaan lisätalousarviona valtuustolle.

2.2.4 Henkilöstö ja henkilöstömenot

KT Kuntatyöntantajat ja kunta-alan pääsopijajärjestöt hyväksyivät uuden kunta-alan sopimuksen 8.6.2022. Sopimuskausi on 1.5.2022–30.4.2025. Kolmen vuoden sopimuskaudella työvoimakustannukset nousevat korkoa korolle laskien keskimäärin 8,79 prosenttia.

Henkilöstökustannukset nousevat vuonna 2024 keskimäärin vähintään 2,53 prosenttia ja vuonna 2025 keskimäärin vähintään 3,11 prosenttia.

Henkilöstön palkat vuodelle 2024 on laskettu käytössä olevan Populus palkanlaskennan raportointiosion kautta kustannuspaikoittain. Pohjana ovat 1.6.2023 korotetut palkat, joita on korotettu 2,53 %:lla.

Henkilösivukulujen laskennassa on käytetty seuraavia sivukuluprosentteja, jotka perustuvat osin arvioon: KuEL -maksu 16,87 % (vuonna 2022 16,76 %), VaEL 16,4 % (16,49 %) sairausvakuutusmaksu 1,48 % (1,38 %), tapaturmavakuutusmaksu 1,23 % (0,87 %) ja työttömyysvakuutusmaksu 0,88 % (1,62 %). KuEL-eläkemenoperusteista maksua ei ole enää vuonna 2024. Sen sijaan talousarvioon on varattu tasaussivukuluihin 353 526 euroa (vuonna 2023 316 702 euroa). Talousarvion henkilöstömenot ovat kokonaisuutena nousseet 344 475 euroa eli 3,1 % vuoden 2023 talousarvioon verrattuna.

Kokonaisarvio vuoden 2024 henkilöstömäärästä on 230 joista noin 20 hallinto- ja kehittämispalveluissa (sis. 5 työllisyysvaroin palkattua), teknisissä palveluissa noin 45 henkilöä ja sivistyspalveluissa noin 165 henkilöä.

Kevan arvion mukaan kuusi henkilöä eläköityy Tammelan kunnan palveluksesta vuonna 2024.

2.3 Tammelan kunnan talousarvion lähtökohdat

2.3.1 Käyttötalousmenojen kehitys

Vuoden 2024 toimintakulut ovat 19,2 miljoonaa euroa (18,6 miljoonaa euroa/TA 2023). Toimintakulujen kasvu on noin 0,5 miljoonaa euroa. Henkilöstökulut ovat 11,3 miljoonaa euroa (10,9 miljoonaa euroa/TA 2023). Menojen kasvusta henkilöstökulut kasvavat 344 475 euroa, josta palkkaratkaisun vaikutus on noin 210 000 euroa. Palvelujen ostot pysyvät suunnilleen samalla tasolla vuoteen 2023 verrattuna. Aineet, tarvikkeet, ja tavarahankinnat kasvavat noin 0,2 miljoonalla eurolla. Kasvua selittää yleinen hintojen nousu.

Hallinto- ja kehittämispalveluiden osalta toimialan tulot kasvavat noin 100.000 eurolla ja toimintakulut kasvavat 200.000 eurolla. Nettomenot kasvavat noin 100.000 eurolla. Kasvu johtuu mm kulttuurin siirrosta sivistystoimen toimialalta, kotouttamispalveluiden kasvusta, palkkaratkaisusta sekä FYK:n elinvoimasalkun menoista.

Sivistyspalveluihin kuuluvat perusopetus -, varhaiskasvatus - sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelualueet. Sivistyspalveluiden talousarviovuoden menot kasvoivat yhteensä 127.058 eurolla. Merkittävin syy kulujen kasvuun on KT Kuntatyöntekijä- ja kunta-alan pääsopijajärjestöjen uusi kunta-alan sopimus, joka nostaa palkkakuluja 2,53 %:a. Talousarvio pitää sisällään myös henkilöstön lisäystä mm. varhaiskasvatuksen palvelualueella. Sivistystoimen toimintatuotot laskevat 164.301 eurolla. Tulojen laskua johtuu mm. varhaiskasvatusmaksujen päätymisestä sekä kulttuurin siirrosta hallinto ja kehittämispalveluihin.

Tekniseen toimialaan kuuluvat kiinteistöjen palvelualue, yhdyskuntatekniikan palvelualue, kaavoituksen ja lupien palvelualue sekä ruoka- ja puhdistuspalvelujen palvelualue ja vesilaitos. Teknisen toimen talousarviovuoden toimintatuotot kasvavat 123.776 eurolla. Toimintatuottojen kasvu johtuu mm. muiden vuokratuottojen kasvusta. Toimintamenot kasvavat 206.186 eurolla. Toimintamenojen kasvuun vaikuttaa yleinen hintojen nousu ja erityisesti elintarvikehankinnoissa, puhdistusaineissa ja lämmityskustannuksissa. Yleinen hintojen nousu heijastuu myös palvelujen hankintojen hintoihin.

Palvelualuekohtaiset tuotot ja kulut sekä perustelut esitetään myöhemmin kappaleessa 4.

2.3.2 Verotulojen kehitys

Verotuloilla on merkittävä vaikutus Tammelan kunnan talouteen. SOTE-uudistuksen jälkeen kunnan tulopohjasta noin 63% kertyy verotuloista ja 21% valtionosuuksista.

Tammelan kunnan tuloveroprosenttia korotettiin vuonna 2021 0,5 prosentilla. Vuoden 2023 veroprosenttiin ei voitu tehdä muutoksia ja veroprosentti määräytyi siten, että osana rahoituksen siirtoa hyvinvointialueelle, kunnan tuloveroprosenttia leikattiin 12,64 yksiköllä. Kunnan vuoden 2023 talousarvio laadittiin siten 8,61 tuloveroprosentin mukaan. Vuoden 2024 kunnallisveroprosentti on 8,60, kun veroprosentit tulee hyväksyä 0,10 % -yksikön tarkkuudella.

Tammelan verotulot vuodelle 2024 on 13.3 miljoonaa euroa (14.2 miljoonaa euroa/TA 2023), laskua 0.8 miljoonaa euroa. Ennusteen perusteella kunnallisverotuoton lisäksi laskua olisi myös yhteisöverossa. Kiinteistöveron ennustetaan hieman kasvavan. Verotuloennusteet ovat ennusteita ja niihin liittyy epävarmuustekijöitä ja verotulot voivat toteutua talousarviota suurempina tai pienempinä. Vuodesta 2025 eteenpäin verotuloissa ennustetaan hienoista nousua mutta vuonna 2026 ennustetaan verotulojen olevan vielä alle 2023 tason.

Vuoden 2023 lokakuun loppuun mennessä verotuloja kertyi 12.3 milj. euroa, josta kunnallisveroa 9.5 miljoonaa, yhteisöveroa 1.1 miljoonaa ja kiinteistöveroa 1.8 miljoonaa euroa.

Taulukko: Ennuste verotulojen kehityksestä

	TP 2022	TA 2023	Enn. 2023	Ero-tus	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Kunnallisvero	22 442	10 890	11 050	160	10 201	10 625	10 913
Yhteisövero	2 164	1 408	1 224	-184	1 027	1 097	1 120
Kiinteistövero	1 899	1 876	2 015	139	2 098	2 102	2 102
Yhteensä	26 505	14 174	14 289	115	13 326	13 824	14 135
Muutos					-6,7 %	3,7 %	2,2 %

2.3.3 Valtionosuuksien kehitys

Kuntien peruspalveluiden verotulojen ja valtionosuuksien laskentaperusteet muuttuvat vuoden 2023 alusta kun hyvinvointialueet aloittavat sosiaali- ja terveystalveluiden tuottajina. Uudistuksessa kuntien tuloveroa leikattiin 12,64 yksiköllä ja kunnille osoitettu valtionosuus SOTE-palveluihin siirrettiin hyvinvointialueelle. Valtion tämän hetken linjausten mukaan muutos on kustannusneutraali, mikä tarkoittaa, että kunnilta tullaan vähentämään sama määrä mitä hyvinvointialueille siirretään valtion rahoitusta. Valtionosuuksien vuosien 2023 ja 2024 osalta on epävarmuustekijöitä ja lopulliset tarkistuslaskelmat sosiaali- ja terveydenhuollon osuuksiin tehdään perustuen kuntien 2022 tilinpäätöksiin syksyllä 2023.

Peruspalvelujen valtionosuuteen kuuluu sosiaali- ja terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen, kirjastotoimen, yleisen kulttuuritoimen ja taiteen perusopetuksen valtionosuudet. Varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen valtionosuuksien laskentaperusteena on varhaiskasvatus ja kouluikäisten lasten lukumäärä ja muutokset lasten lukumäärässä vaikuttavat valtionosuuden määrään.

Vuosien 2025 ja 2026 valtionosuuksissa on mukana TE-25 uudistuksen seurauksena kunnalle tulevat työllisyydenhoidon valtionosuudet sekä kompensatio laajentuneeseen työmarkkinatukien osuuksiin.

Taulukko Ennuste valtionosuuksien kehityksestä

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Kunnan peruspalvelujen valtionosuus	11 974 150	4 556 710	4 914 452	5 615 180	5 728 168
Muut opetus- ja kulttuuritoimen valtionosuudet	-1 430 406	-1 432 150	-1 520 677	-1 520 677	-1 520 677
Verotulomenetysten kompensatio	3 683 046	1 124 388	1 102 254	1 168 165	1 204 425
Valtionosuudet yhteensä	14 226 790	4 248 948	4 496 029	5 262 668	5 411 916

- OPM:n vuoden 2024 valtionosuus tarkistetaan todellisen oppilasmäärän mukaiseksi vuoden lopussa, jolloin se voi vielä muuttua.
- Peruspalvelujen valtionosuuden osalta VM on marraskuussa ilmoittanut merkittävistä leikkauksista vuodelle 2024.

2.3.4 Lainanotto ja investointien kehitys

Lainanottoa käytetään kunnan investointien rahoittamiseen siten, että kunnan lainamäärä muuttuu ennakoitun suunnitelman mukaisesti (vuosittaiset arviot löytyvät rahoituslaskelmasta). Mikäli tulos on kuitenkin talousarviossa ennakoitua parempi, ja / tai rakentamishjelma toteutuu suunniteltua suppeampana, niin lainamäärä jää vastaavasti ennakoitua pienemmäksi.

Tammelan kunnan investointitaso kasvaa merkittävästi vuonna 2024 ja 2025. Suunnitelluista investoinneista suurimmat ovat yhtenäiskoulu, teollisuushalli Kaukjärven yrityspuistoon, Porras-Riihivalkaman runkoviemäri, sekä keskustan kehittäminen ja rantapuisto.

Vuoden 2024 suunniteltu investointien määrä on 11,8 milj. euroa ja suunnitelmavuosien investointitasot ovat 8,5 milj. euroa (2025) sekä 3,2 milj. euroa (2026).

Vuoden 2024 ja suunnitelmavuosien investoinneista yhtenäiskoulu sekä Kaukjärven teollisuushalli varaudutaan rahoittamaan lainanotolla. Muiden investointien osalta ne pyritään rahoittamaan tulorahoituksella. Tämä edellyttää noin 2,0 miljoonan euron vuosikatetta.

Mikäli investoinnit etenevät suunnitellulla tavalla, kunnan lainataso nousee noin 11,0 miljoonalla eurolla vuonna 2024. Lainan määrässä huomioidaan vuoden 2023 tulos ja maksuvalmius, ja mikäli vuoden 2023 vuosikate toteutuu vahvana, lainanlisäys jää pienemmäksi.

3 TALOUSARVION JA –SUUNNITELMAN RAKENNE, SITOVUUS, TILIVELVOLLISET SEKÄ ARVIOINTISUUNNITELMA

3.1 Rakenne ja sitovuus

Käyttötaloulososassa määrärahat osoitetaan toimialueittain siten, että netto on sitova.

Investointiosan määrärahat osoitetaan toimielimille hankeryhmittäin ja hankkeittain siten, että netto on sitova. Mikäli investointiryhmän kustannusarvio ylittää hankekohtaisen rajan, sitoo määräraha toimielintä hankekohtaisesti.

Hankekohtaisten investointien osalta kustannusarvion sisällä tapahtuvat vaihtelut eri suunnitelmavuosien välillä ovat sallittuja.

Investointien hankekohtaiset rajat kunkin toimijan osalta on esitetty hallintosäännössä.

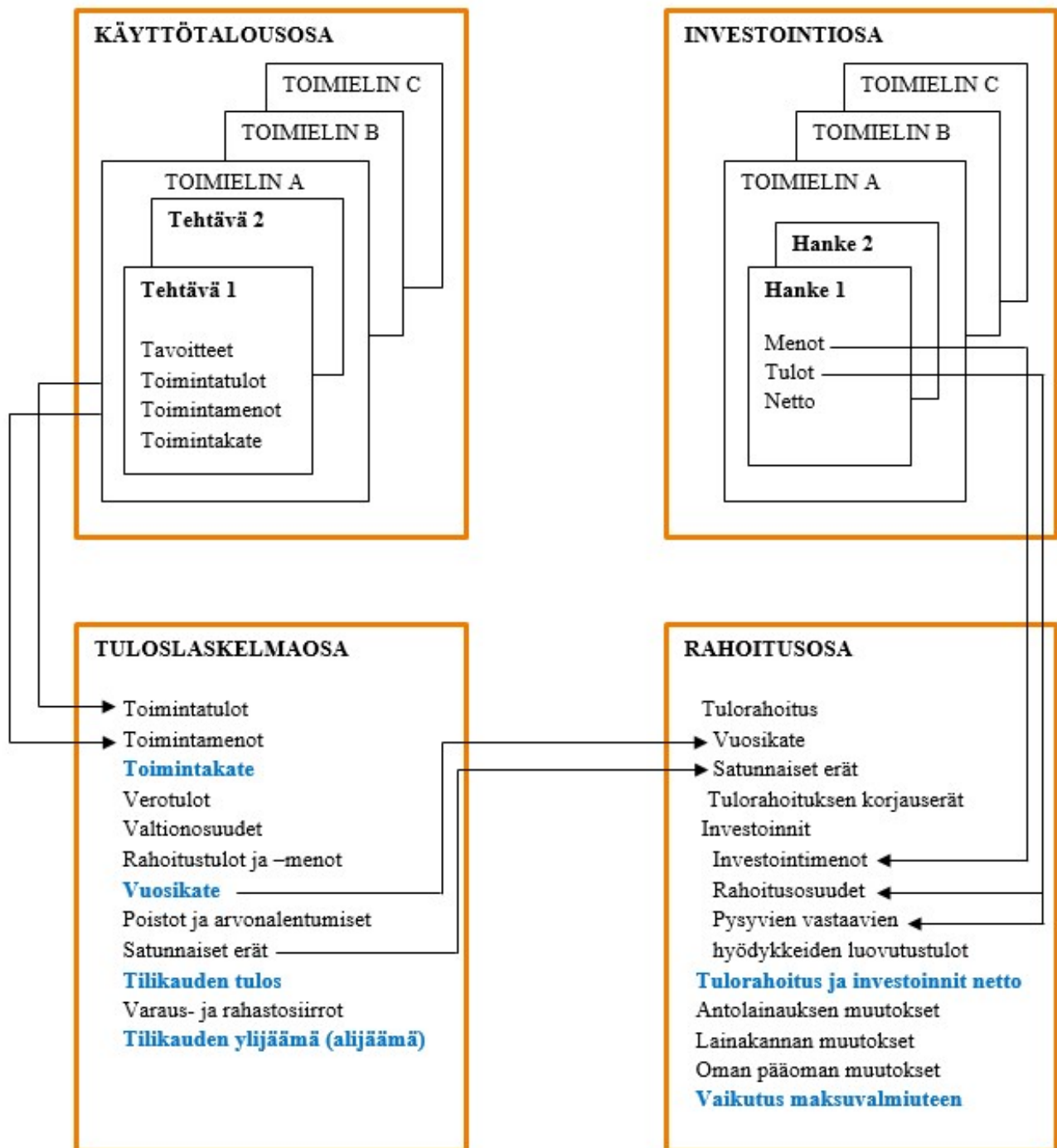
Talousarvioon tehtävistä muutoksista päättää valtuusto. Talousarvion muutosten esittämisoikeus ja -velvollisuus koskee samalla tavoin sekä määrärahoja että tavoitteita (sitovat tavoitteet). Talousarviomuutokset on pyrittävä tekemään talousarviovuoden aikana välittömästi, kun muutostarve on tiedossa. Lisäksi tehtävittäin on esitetty perusteluja, mitkä eivät ole sitovia vaan ohjeellisia.

3.2 Tilivelvolliset

Kuntalain mukaan tilivelvollisia ovat toimielinten jäsenet ja asianomaisen toimielimen tehtäväalueen johtavat viranhaltijat (itsenäisestä tehtäväkokonaisuudesta vastaavat henkilöt). Valtuutetut eivät ole tilivelvollisia. Oheisenä luettelo viroista, joita hoitavat viranhaltijat ovat tilivelvollisia:

- kunnanjohtaja
- talous- ja hallintojohtaja
- sivistystoimenjohtaja
- varhaiskasvatuspäällikkö
- rehtori
- koulujen johtajat
- varhaiskasvatusyksikön vastaavat
- kirjastonjohtaja
- tekninen johtaja
- kaavoittaja
- kiinteistöpäällikkö
- yhdyskuntatekniikan päällikkö

Kunnan talousarvio ja suunnitelmarakenne

TAMMELA

www.tammela.fi

3.3 Toiminnan ja tavoitteiden toteutumisen arviointi

Tarkastuslautakunnan tehtävänä on valtuuston asettamien toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutumisen arviointi kunnassa ja kuntakonsernissa. Tarkastuslautakunta antaa arviointikertomuksensa keväällä ja nostaa arviointikertomuksessaan esiin talousarvion toteutumista ja muita kunnan kannalta tärkeitä toiminnallisuksia.

Vuoden 2022 arviointikertomuksessa nostettiin esiin mm. työntekijöiden hyvinvoinnin varmistaminen ja kunnan vetovoima työnantajana, väestömäärän aleneminen, toiminnallisten tavoitteiden asettaminen, investointien toteutuminen sekä yrittäjyyden ja elinvoiman tukeminen.

Hallituksen vastine arviointikertomuksessa esitettyihin havaintoihin käsiteltiin valtuustossa 25.9.2023.

4 KÄYTTÖTALOUSOSA

4.1 Hallinto- ja kehittämispalvelut

Hallinto- ja kehittämispalvelut toimialalla on kaksi palvelualueetta, hallinnon ja talouden palvelualue sekä elinvoiman ja työllisyyden palvelualue. Hallinto- ja kehittämispalveluihin kuuluu myös viestintä sekä hyvinvointi ja terveys (HYTE). Vuoden 2024 alusta kulttuurityö siirretään sivistystoimen alueelta kunnanjohtajan alaisuuteen ja kulttuuri- ja viestintäkoordinaattori aloittaa työnsä kunnanjohtajan alaisuudessa 2024 alusta lukien.

Kulttuuripalvelut järjestää kuntalaisia aktivoivaa toimintaa yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Jo vakiintuneita tapahtumia ovat kulttuurikävelyt, Tammelan Kirppiskierros ja Mikaelin tapahtuma. Myös veteraanipäivänä ja Itsenäisyyspäivänä järjestetään juhlatilaisuudet. Vuosittain järjestetään myös konsertteja ja osallistutaan yhteistyössä teematapahtumiin. Kulttuuripalvelut ja Kulttuuriyhdistys Kuvion lastenkulttuurikeskus Leka tuottavat ohjelmaa kulttuurikasvatussuunnitelman toteutukseen päiväkodeissa ja kouluissa. Kulttuuriperintökasvatussuunnitelmassa aktivoidaan päiväkoteja ja kouluja lähtemään retkille Tammelan kuuteen kohteeseen.

Hallinto- ja kehittämispalveluiden alla toimii myös seniorityön hanke, jossa tuetaan yksinäisiä vanhuksia. Hankkeessa työskentelee yksi henkilö.

4.1.1 Hallinnon ja talouden palvelualue

Hallinnon ja talouden palvelualue tukee kunnan luottamushenkilö- ja virkamiesjohtoa sekä luo edellytykset hallintokunnille mahdollisimman sujuvaan toimintaan tarjoamalla monipuolisia hallinto-, toimisto- ja asiakaspalveluja sekä kehittämällä yhdessä hallintokuntien kanssa kunnan organisaatiota, toimintoja ja johtamista.

Taloushallinto johtaa kunnan raha-, talous- ja laskentatoimintaa siten, että taloushallinto palvelee kunnan hallintokuntia, johtamista ja päätöksentekoa. Se huolehtii kaikissa tilanteissa kunnan rahoituksen riittävydestä. Laskentatoimissa kirjanpito on ajantasaista ja oikeaa. Talousarvion, tilinpäätöksen ja osavuosikatsausten sekä muiden raporttien ja selvitysten laadinta tapahtuu määräajassa.

Taloushallinto hoitaa kunnan rahavaroja. Se huolehtii, että kunnan saatavien perintä tapahtuu ajantasaisesti. Palkkojen ja muiden suoritusten maksamisesta huolehditaan oikein ja määräaikaisten mukaisesti. Työnantajan velvollisuudet hoidetaan oikea-aikaisesti ja täsmällisesti kunnan etu huomioon ottaen.

Taloushallinto vastaa kunnan taloustoimen ja tietohallinnon sekä niiden osatekijöiden jatkuvasta kehittämisestä ja kouluttaa sekä tukee muita hallintokuntia talouteen liittyvissä asioissa.

Hallinto vastaa toimielinten esityslistojen laadinnasta sekä pöytäkirjan pitämisestä ja päätösten tiedottamisesta ja päätösten toimeenpanon seurannasta. Hallinto tukee kunnallis-, eduskunta-, hyvinvointialue- ja presidentinvaalien järjestämisestä. Hallinto vastaa asioiden vireille tulon kirjaamisesta, toimista ja niiden seuraamisesta sekä kunnan ICT-palveluista.

Hallinto vastaa kunnan arkistoinnista, tietosuojasta sekä kunnan nettisivujen ylläpidosta.

Palvelualueen talousarvioon on varattu hallinnon palkkakulut, vaalien järjestäminen, tarkastustoimi, valtuuston ja hallituksen työ, vanhustyön projekti, kotouttaminen, kiusaamisen ennaltaehkäisevä hanke, HYTE-työ, ympäristöterveydenhuolto, yhteiskuntasuhteet, työmarkkinatuen kuntaosuus, ympäristöterveydenhuolto, kulttuuripalvelut ja henkilöstöpalvelut.

Kotouttamistyö sisältää ukrainalaiset tilapäisen suojelun statuksella olevat henkilöt sekä kiintiöpakolaiset. Kotouttamispalveluiden osalta Tammelan kunnalla on sopimus Forssan Kotouttamon kanssa ja vuoden 2024 Tammelan maksuosuus Kotouttamolle on noin 40.000 euroa.

Yhteiskuntasuhteet pitävät sisällään mm. Hämeen Liiton ja Kuntaliiton jäsenmaksut.

Määrärahat ja tuloarviot

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimintatuotot	134 838	73 837	173 529	173 529	173 529
Toimintakulut	-1 815 558	-2 495 137	-2 691 889	-2 894 833	-2 894 833
Toimintakate	-1 680 720	-2 421 300	-2 518 360	-2 721 304	-2 721 304
Poistot ja arvonalentumiset	-5 554	-5 926	-3 550	-354	-228

Palvelualueen toiminnalliset tavoitteet

Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Kunta on viestinnän, mainonnan ja kaupallistamisen mahdollistaja.	Ulkoisten nettisivujen uudistaminen toiminnalliseksi kokonaisuudeksi vuoden 2024 aikana. Kuntalaisten tavoitettavuus, asiointi ja tieturva huomioidaan.	Uudistetut kunnan ulkoiset nettisivut		Kunnan ulkoiset nettisivut uusittu.
Kehitetään kunnan viestintää	Viestintäsuunnitelman laadinta	Kunnan viestintäsuunnitelman laadinta		Viestintäsuunnitelma hyväksytty 2024 aikana.
Parannetaan kunnan sisäistä viestintää	Selvitetään Intran (sisäisen tiedotuskanavan) rakenne ja toteutustapa			Selvitetään Intran rakenne ja toteutustapa vuoden 2024 aikana.

4.1.2 Elinvoiman ja työllisyyden palvelualue

Elinvoiman ja työllisyyden palvelualueen vastuisiin kuuluu elinkeinotoiminnan kehittäminen, lakisääteiset maaseutuhallinnon palvelut, työllisyyden hoito ja työttömien ohjaus palveluiden ja työn piiriin mm. tukityöllistäminen kunnan alueella oleviin yrityksiin.

Työllisyydenhoito

Työllisyydenhoitoon varataan 134.510 euroa, josta merkittävin osa käytetään palkkatukityöhön. Kunnan Intro-työpajassa OmaHäme vastaa kuntouttavasta työtoiminnasta. Pajalla järjestettävä kuntouttava työtoiminta on lakisääteistä palvelua, jonka tarkoituksena on aktivoida pitkään työttömänä olleita tammelalaisia. INTRO-työpajalla on tarjolla matalankynnyksen paikkoja, jossa asiakas saa työkokemusta erilaisista työtehtävistä. Samassa yhteydessä on kunnan kierrätyskeskus, joka toimii myös työllistämisen mahdollistajana.

Työmarkkinatuen kuntaosuus on talouden ja hallinnon palvelualueella.

Työllisyyden hoidon osalta vuonna 2024 tullaan jatkamaan valmistautumista TE-25 uudistukseen. Uudistus tulee voimaan 1.1.2025, jolloin työllistämiseen liittyvät tehtävät ja vastuut siirretään valtiolta kunnille.

Elinvoima

Elinvoimaan varattu rahoitus elinkeinoelämän edistämiseksi, maaseudun kehittämispalveluille ja joukkoliikenteelle.

Tammelan kunta ostaa yritysneuvontapalveluita Forssan Yrityskehitys Oy:ltä. Lisäksi kunta on sopinut vuoden 2023 aikana ns. elinvoimasalkun osalta vuosittaisen rahoituksen Forssan Yrityskehitykselle.

Määrärahat ja tuloarviot

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimintatuotot	83 034	65 000	65 000	65 000	65 000
Toimintakulut	-507 398	-546 034	-550 507	-1 029 567	-1 050 567
Toimintakate	-424 365	-481 034	-485 507	-964 567	-985 567
Poistot ja arvonalentumiset	-11	-2			

Palvelualueen toiminnalliset tavoitteet

Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Työttömyyden aleneminen kunnassa ja työmarkkinatuen kuntaosuuden aleneminen	Pitkäaikaistyöttömien työllistymistä tukevan toimintamallin kehittäminen ja pilotointi. Kvartaalitapaamiset Tammelan työllisyystoimijoiden kesken.	Työttömyysaste. Kunnan maksaman työmarkkinatuen määrä (€)	Työttömyysprosentti vuoden 2022 lopussa 7,0. Työmarkkinatukimaksut 200 000 euroa vuonna 2022 tilinpäätöksessä.	Työttömyysprosentti keskimäärin 6,3 vuonna 2024. Työmarkkinatuen maksut 190 000 euroa vuonna 2024.
Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Teemme hyvää yritysyhteistyötä ja syvennämme kumppanuuksia. Kehitämme koko kuntaa eri alueiden omaleimaisuus huomioiden vetovoiman lisäämiseksi.	Elinvoimasuunnitelman laadinta ja hyväksyntä vuoden 2024 aikana. Elinvoimasuunnitelmassa määritetään tarkemmat tavoitteet ja askelmerkit vuoteen 2030 saakka.	Elinvoimasuunnitelma hyväksytty vuoden 2024 aikana.		Elinvoimasuunnitelma hyväksytty vuoden 2024 aikana.

4.2 Sivistyspalvelut

Sivistyspalvelut muodostuvat varhaiskasvatuksesta, perusopetuksesta sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluista. Vapaa-ajan palvelut sisältävät liikunta- nuoriso- ja kirjastopalvelut.

Sivistyspalveluiden tavoitteena vuonna 2024 on kehittää lasten joustavaa opinpolkua ja kehittää lasten ja nuorten oppimisen tukipalveluita.

Joustavalla opinpolulla tarkoitetaan lasten opinpolulla olevien nivelvaiheiden madaltamista. Tammelassa nivelvaiheiden madaltaminen koskee perusopetuksen ala- ja yläasteen sekä esi- ja alkuopetuksen välisten nivelvaiheiden poistamista. Tavoitteena on yhtenäistää toimintakäytäntöjä sekä tilojen, materiaalien ja henkilöstön käyttöä.

Sivistyspalveluiden yhteistyöllä edistetään jokaisen kuntalaisen, erityisesti lasten ja nuorten, hyvinvointia ja oppimista hänen opinpolullaan.

4.2.1 Varhaiskasvatuksen palvelualue

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka ja pedagoginen leikki. Varhaiskasvatukseen kuuluu varhaiskasvatuspalvelut päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa, esiopetus ja avoimen varhaiskasvatuksen toimintana kesäleikkikenttätoiminta. Ryhmäkokojen puitteissa varhaiskasvatuksessa on järjestetty koulu- ja laisten aamutoimintaa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena vuonna 2024 on nostaa lasten osallistumisastetta tarjoamalla asiakkaille maksetonta varhaiskasvatusta. Lisäksi tavoitteena on laadukas varhaiskasvatus, jota arvioidaan Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen varhaiskasvatuksen laadunarviointimittarilla ja laadun sisäisellä auditoinnilla.

Määrärahat ja tuloarviot

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimintatuotot	556 282	319 000	194 500	194 500	194 500
Toimintakulut	-3 076 569	-3 396 000	-3 438 894	-3 438 894	-3 438 894
Toimintakate	-2 520 287	-3 077 000	-3 244 394	-3 244 394	-3 244 394
Poistot ja arvonalentumiset	-154 278	-3 532	-1 773	-1 254	-901

Suoritteet

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Lasten määrä varhaiskasvatuksessa	228	228	231	240	240
Esioppilaiden määrä	99	99	43	52	39
Perhepäivähoidon paikat	34	35	35	36	36
Päiväkotipaikat	215	215	230	230	230
Kesäleikkikenttätoiminta toimintapäivät	14	20	14	14	14

Perustelut

Toiminnalliset muutokset:

Kaksivuotinen esiopetuskokeilu alkoi 1.8.2021, ja jatkuu vuoden 2024 kevätkauden ajan.

Varhaiskasvatuksen asiakasmaksulain muutokset ovat vähentäneet asiakasmaksutuottoja. Vuoden 2023 elokuusta alkaen tammelalaisilta ei ole peritty varhaiskasvatuksen asiakasmaksuja lainkaan.

Päiväkodeissa siirrytään vaiheittain vaihtomattoihin, koska tämä lisää hygieenisyyttä ja helpottaa siivousta. Vaihtomatot toimivat pesulapalveluna ja ovat vähentäneet siivoustarvetta, mutta lisänneet vaihtomatoista aiheutuvia pesulakuluja merkittävästi.

Varhaiskasvatus on mukana useammassa valtakunnallisessa kehittämishankkeessa, ns. valtionapuhankkeissa (OKM, OPH, AVI). Hankkeiden määrä vaihtelee vuosittain ja tällä hetkellä hankkeita alkaa aikaisempia vuosia vähemmän.

Henkilöstömuutokset:

Varhaiskasvatuslain muutoksen myötä 1.8.2022 varhaiskasvatuksessa otettiin käyttöön yleinen, tehostettu ja erityinen tuki, mikä on lisännyt avustavan henkilöstön määrää varhaiskasvatuksen erityisopettajien pulan vuoksi. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on ollut täydennyskoulutusta ja työnohjausta osaamisen lisäämiseksi kohtaamaan erilaisia, uudenvuotisia tilanteita.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön poissaoloja varten on lisätty määräaikaisten henkilöstön palkkaamista sijaistarpeisiin, mutta määrärahaa ei pystytty varaamaan talousarvioon riittävästi nykyisen talousarviotaamin puitteissa nykyiseen henkilöstötarpeeseen verrattuna. Ratkaisulla on merkitystä henkilöstön hyvinvointiin ja työssäjaksamiseen.

Maksuton varhaiskasvatus alkoi elokuussa 2023, minkä seurauksena päiväkotiin lisättiin kaksi lapsiryhmää eli yhteensä kuusi työntekijää. Henkilöstölisäys vaikutti talousarvion kasvuun. Lapsiryhmäkoot on pystytty pitämään suhteellisen pienenä, mutta painetta ryhmäkokojen kasvattamiseen on talousarviossa pysymisen vuoksi.

Investointimenot:

Toimintaa ylläpitävät tarpeet huomioidaan.

Sähköisen asiakastietojärjestelmän uudistaminen nykyaikaisia vaatimuksia vastaavaksi.

Tammitarhan päiväkodin piha-alueen uudistaminen (auringon- ja tuulensuojaa, pihan turvalliset leikkialueet).

Palvelualueen toiminnalliset tavoitteet

Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Osallistumisaste (lapsia varhaiskasvatuksessa %)	Tiedottaminen	Tilasto (väestö-osallistujat)	4-6v 95-100 % 2-3v 76-87 % 1v 53 %	4-6v 96-100 % 2-3v 80-87 % 1v 53 %
Varhaiskasvatuksen laadun arviointi (toimintavuoden aikana henkilöstön ja asiakkaiden toteuttamia useampia arviointeja)	Arviointi	Karvin laatu-mittari ja sisäinen auditointi	uusi	erinomainen

4.2.2 Perusopetuksen palvelualue

Perusopetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Lisäksi perusopetuksen tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa sekä oppilaiden edellytyksiä osallistua koulutukseen ja muutoin kehittää itseään elämänsä aikana.

Perusopetuksessa vuonna 2024 tavoitteena on kehittää yleisen, tehostetun ja erityisen tuen käytäntöjä ja tukimuotoja vastaamaan kasvanutta palvelun tarvetta.

Määrärahat ja tuloarviot

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimintatuotot	321 525	206 296	213 940	213 940	213 940
Toimintakulut	-5 870 144	-5 932 655	-6 157 943	-6 157 943	-6 157 943
Toimintakate	-5 548 619	-5 726 359	-5 944 003	-5 944 003	-5 944 003
Poistot ja arvonalentumiset	-823 179	-13 608	-8 607	-5 819	-3 970

Suoritteet

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Peruskoululaiset		537	527	507	472
Peruskoulujen opettajat		57	57	57	57
Peruskoulujen kuljetusoppilaat		230	235	235	235
Koulunkäynnin ohjaajat		17	17	17	17
Yhteisten koulujen oppilaat		14	14	12	12
Lukion opiskelijat		84	84	84	84

Perustelut

Perusopetuksessa on oppilasmäärä laskussa. Oppilasennusteen mukaan oppilasmäärän arvioidaan laskevan kymmenen vuoden (2019 - 2029) aikana noin 200 oppilaalla. Tällä hetkellä oppilasmäärän kehitys on kuitenkin tasaista, sillä vuoden 2023 oppilasmäärään (532) verrattuna vuoden 2024 oppilasmäärän (527) ennustetaan säilyvän lähes samana.

23.4.2018 valtuuston tekemällä päätöksellä Myllykylän koulun toiminta yhdistetään Koulukeskukseen. Yhdistäminen toteutetaan koulukeskuksen uuden rakennuksen valmistuttua 1.8.2025.

Palvelualueen toiminnalliset tavoitteet

Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Jatko-opintopaikka toiselle asteelle	Tarvittava tuki ja ohjaus oppilaille	Jatko-opintopaikan saaneet: 100 %	98 % saanut jatko-opintopaikan	100 %
Joustavan esi- ja alkuopetuksen kehittäminen	Yhteiset toimintatavat	Toteutuu kaikissa yksiköissä	Toteutuu satunnaisesti	Kaikissa yksiköissä yhteiset toimintatavat

4.2.3 Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelualue

Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelualue ylläpitää asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä järjestämällä, liikunta-, nuoris- ja kirjastopalveluita.

Kirjastopalvelut

Kirjastopalveluiden tehtävänä on toteuttaa kirjastolain mukaisia tehtäviä kunnassa. Kirjaston tulee mm. tarjota pääsy aineistoihin ja tietoon, ylläpitää monipuolista kokoelmaa, edistää lukemista, tarjota tietopalvelua, tarjota tiloja oppimiseen, harrastamiseen ja työskentelyyn sekä edistää yhteiskunnallista ja kulttuurista vuoropuhelua.

Kirjastolla on kaksi toimipistettä: pääkirjasto sekä kirjastoauto, joka tuottaa palvelua haja-asutusalueella. Pääkirjasto toimii omatoimikirjastona, eli se on käytettävissä joka päivä klo 7-21.

Perustelut:

Toiminnalliset muutokset:

Kirjasto vastaa kasvaneeseen etätyötilojen kysyntään tarjoamalla parempia, erillisiä tiloja etätyöskentelyyn ja opiskeluun.

Kunta liittyy mukaan kuntien yhteiseen e-kirjastoon, joka luo kansalaisille yhdenvertaiset mahdollisuudet e-aineistojen käyttöön asuinpaikasta riippumatta. E-kirjasto hyödyttää juuri Louna-kirjastojen kaltaisten pienten kirjastokimppojen asiakkaita.

Kirjasto ottaa käyttöön uuden kirjastojärjestelmän vanhenevan järjestelmän tilalle. Tämä tuo muutoksia erityisesti henkilökunnalle, ei niinkään asiakasliittymään eli verkkokirjastoon.

Henkilöstömuutokset: -

Liikuntapalvelut

Liikuntapalveluiden vastuualueen tehtävä on liikuntalain mukaan yleisten edellytysten luominen liikunnalle paikallistasolla sekä luoda edellytyksiä kunnan asukkaiden liikunnalle. Järjestämällä liikuntapalveluja sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa eri kohderyhmät huomioon ottaen. Tukemalla kansalaistoimintaa mukaan lukien seuratoiminta, sekä rakentamalla ja ylläpitämällä liikuntapaikkoja. Liikuntapalvelut järjestävät ohjattuja liikuntapalveluja eri kohderyhmät huomioiden, mm. eläkeläisten ohjattua kuntosalitoimintaa, eläkeläisten ohjattuja tasapainoryhmiä, matalankynnyksen ohjattuja ryhmiä sähly, pallopelit, jumpat, yms).

Erytisiikuntapalvelut tuotetaan yhteistyössä seutukunnallisesti sekä yksityisen sektorin kanssa (Forssan kaupungin liikuntapalvelut tuottavat erityisiikuntapalveluita erityisiikuntaryhmille mm. henkilöille joilla on heikentynyt toimintakyky, tuki- ja liikuntaeläisairauksia, pitkäaikaissairauksia, liikapainoa yms.)

Kyläyhdistykset tuottavat aktiivisesti ohjattuja liikuntapalveluja yhteistyössä liikuntapalveluiden kanssa mm. Letkussa, Liesjärvellä, Teurolla ja Riihivalkamamassa toimivat kuntojumppa, tasapaino, sekä kuntosaliryhmät vertaisohjaajien vetämänä.

Liikuntapalvelut tukevat avustuksien muodossa tammelalaisia rekisteröityjä urheiluseuroja, joiden toiminta on yhdistyksen sääntöjen mukaan urheilu- ja liikuntatoimintaa. Lisäksi avustuksia jaetaan Tammelassa toimiville rekisteröidyille yhdistyksille, projekti- ja työryhmille silloin kun avustus kohdennetaan liikuntatoiminnaksi katsottavan hankkeen toteuttamiseen.

Liikuntapalvelut vastaavat kunnan liikuntaolosuhteiden ja liikuntapaikkojen hoidosta sekä kehittämisestä. Talvella lähiliikuntapaikkojen jäähoidosta sekä peltolatujen teosta vastaavat rekisteröidyt tammelalaiset yhdistykset. Näiden palveluiden tuottamiseen yhdistykset saavat avustuksia.

Tammelan keskeisemmät ulkoliikuntapaikat ovat liikuntapuistossa, joka sijaitsee Tammelan keskustassa. Liikuntapuistoon lokakuussa avautuvan Tammi Areenan myötä sisäliikuntapaikkojen olosuhteet paranevat merkittävästi.

Liikuntapalveluiden hallinnassa on kolme liikuntasalia Manttaali, Tammi Areena, Riihivalkama, sekä kaksi kuntosalia Kunto-Tammi ja liikuntapuiston kuntosali.

Nuorisopalvelut

Nuorisopalveluiden tehtävänä on toteuttaa nuorisolain mukaisia tehtäviä kunnassa. Kunnan tulee paikalliset olosuhteet huomioon ottaen luoda edellytyksiä nuorisotyölle ja -toiminnalle järjestämällä nuorille suunnattuja palveluja ja tiloja sekä tukemalla nuorten kansalaistoimintaa. Kunnan tulee olla tarpeen mukaan yhteistyössä muiden nuorille palveluja tuottavien viranomaisten sekä nuorten, heidän perheidensä, nuorisoalan järjestöjen, seurakuntien ja muiden nuorisotyötä tekevien tahojen kanssa. Yhteistyökumppaneita on Tammelan seurakunta ja 4H. Etsivä tekee muun muassa työtä myös sosiaalitoimen, TE-palveluiden, mielenterveyspalveluiden, A-klinikan sekä muiden seudun nuorisotoimien kanssa.

Kunnassa on oltava ohjaus- ja palveluverkosto tai muu vastaava yhteistyöryhmä, jonka kohderyhmänä ovat kaikki kunnassa asuvat nuoret. Verkoston tai muun yhteistyöryhmän tulee toimia vuorovaikutuksessa nuorisoalan järjestöjen, seurakuntien ja muiden nuorten palveluja tuottavien yhteisöjen kanssa. Tammelassa tällaisena verkostona toimii laaja hyvinvointiryhmä.

Etsivän nuorisotyön tehtävänä on tavoittaa tuen tarpeessa oleva nuori ja auttaa häntä sellaisten palvelujen ja muun tuen piiriin, joilla edistetään hänen kasvuun, itsenäistymistään, osallisuuttaan yhteiskuntaan ja muuta elämänhallintaansa sekä pääsyään koulutukseen ja työmarkkinoille. Tammelassa kartoitetaan ensin nuoren kokonaistilanne nuoren oman kertomuksen mukaan, ja ohjataan hänet kulloinkin sopiviin palveluihin, esimerkiksi terveydenhuollon tai sosiaalitoimen palveluihin tai työpajalle. Etsivä nuorisotyöntekijä toimii myös nuoren tukihenkilönä asiakassuhteen ajan. Etsivä nuorisotyö perustuu nuoren vapaaehtoisuuteen ja nuoren kanssa tehtävään yhteistyöhön.

Nuorisopalvelut järjestävät ohjattuja palveluita eri ikäisille nuorille. Nuorisopalvelut organisoivat Suomen mallin kerhoja, muuta kerhotoimintaa, retkiä sekä perhelauantai tapahtumia. Suomen Mallin harrastamisen kerho on Opetus- ja kulttuuriministeriön toimintamuoto. Harrastamisen Suomen mallin tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä. Kesällä järjestetään päiväleiritointia. Vuoden 2023 alusta alkaen on järjestetty erätoimintaa yhtenä nuorisotyön toimintamuotona. Etsivä nuorisotyö organisoivat viikoittaisia olkkareita sekä aikuisten peli-iltoja. Seutukunnallisena toiminta järjestetään sateenkaarikahviloita kerran kuukaudessa. Sateenkaarikahvila toimintaa järjestetään seutukunnallisesti kiertävästi eri paikkakuntien nuorisotiloilla, Tammelassa Manttaalilla. Nuoria osallistuu kaikista seutukunnan kunnista. Koulunuorisotyönkokeilu aloitettiin elokuussa 2022. Koulunuorisotyöntekijä järjestää kouluilla pienryhmätoimintaa oppilaille, vetää luokille tunnetaitoja tukevaa Friends-ohjelmaa, on mukana kiusaamisen vastaisessa työssä sekä järjestää oppilaille hyvinvointia tukevaa toimintaa. Koulunuorisotyöntekijä on koulussa paikalla neljänä päivänä viikossa. Päätehtävänä koulunuorisotyöntekijällä on oppilaiden hyvinvoinnin lisääminen. Kunnassa on vakinainen nuorisotyöntekijä sekä määräaikaiset etsivä nuorisotyöntekijä ja koulunuorisotyöntekijä.

Nuorisopalvelut tukevat avustuksien muodossa tammelalaisia rekisteröityjä nuorisoyhdistyksiä. Lisäksi avustuksia jaetaan muille nuorisotyötä tekeville yhdistyksille. Tammelan nuorisopalvelut vastaavat Manttaalin nuorisotiloista sekä Oksjärven leirikeskuksesta.

Nuorten syrjäytymisen ehkäisy

Tammelassa toimii 100 % etsivä nuorisotyöntekijä, joka tukee alle 29-vuotiaita nuoria, jotka ovat jääneet koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle. Etsivä nuorisotyöntekijä auttaa tarvittaessa myös nuorta saavuttamaan tarvitsemansa palvelut. Vuonna 2022 etsivä nuorisotyöntekijä tavoitti 30 nuorta. Vuoden 2023 elokuuhun mennessä nuoria on tavoitettu 28

Etsivä nuorisotyö tarjoaa nuorille sekä yksilöllistä tukea että ryhmämuotoista toimintaa. Etsivä nuorisotyö on nuorelle aina luottamuksellista, vapaaehtoista ja maksutonta varhaista tukea. Etsivän lisäksi Tammelassa toimii 100 % nuorisotyöntekijä ja koulunuorisotyöntekijä.

Palvelualueen toiminnalliset tavoitteet

Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Kirjaston ja perusopetuksen yhteistyösuunnitelman uudistaminen	Moniammatillisen tiimin rakentaminen kehittämään yhteistyötä	Kirjastopalvelujen piirissä olevien ryhmien määrä	Vanhentunut yhteistyösuunnitelma, käynnit osin satunnaisia	Uudistettu yhteistyösuunnitelma käytössä 2024. Kaikki perusopetuksen 39 ryhmää kirjastopalvelujen piirissä (väh. 1 käynti/v)
Nuorisopalveluiden lisääminen	Nuorten iltojen järjestämisen lisääminen	Kävijämäärät nuortenilloissa.	TP 2023 taso. Nuoria käy illoissa vaihtelevasti, 30-60 henkilöä per ilta.	Nuorteniltojen kävijämäärän lisääminen
Lähiliikuntaolosuhteiden parantaminen	Lähiliikuntapaikan kunnostus.	Riihivalkaman koulun lähiliikuntapaikan kunnostus	Elinkaaren loppupuolella oleva lähiliikuntapaikka.	Kaukalon ja pesäpallon kotipesän hankinta

Määrärahat ja tuloarviot

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimintatuotot	222 952	208 645	161 200	161 200	161 200
Toimintakulut	-1 004 094	-1 157 142	-1 016 017	-1 016 017	-1 016 017
Toimintakate	-781 142	-948 497	-854 817	-854 817	-854 817

Poistot ja arvonalentumiset -79 632 -130 257 -93 867 -74 698 -55 642

Suoritteet

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Työllistettäviä nuoria		100	120	120	120
Nuorisotyön ohjaustunnit		1700	1800	1800	1800
Kulttuuritilaisuuksiin osallistujat		6000			
Kirjastossa käyntejä		49 000	56000	56000	56000
Kirjastoaineiston lainat		75 000	75000	75000	75000
Musiikkiopiston opiskelijoita		36	36	36	36
Musiikkileikkikoulun ryhmiä		3	3	3	3
Kuvataidekoulun opiskelijoita		24	24	24	24
Kansalaisopiston opetustunnit		900	900	900	900

*) Tammela 600 vuotta juhlavuosi

Kulttuuripalvelut

Toiminnalliset muutokset: -

Henkilöstömuutokset: Kunnan vapaa-aikasihteeri irtisanoutui vuoden 2023 alussa. Kunta palkkaa uudella tehtäväkuvalla viestintä- ja kulttuurikoordinaattorin ja tehtävä sijoitetaan kunnanjohtajan alaisuuteen hallinto- ja kehittämispalveluihin 2024 vuoden alusta lähtien.

4.3 Tekniset palvelut

4.3.1 Yhdyskuntatekniikan palvelualue

Palvelualue huolehtii kunnan katujen, puistojen ja muiden yleisten alueiden kunnossapidosta ja rakentamisesta, tavoitteena turvallinen ja viihtyisä asuin ympäristö. Palvelualueella on myös liiketoimintaa, kuten kunnan metsien hoito, jota toteutetaan metsäsuunnitelman mukaan.

Palvelualueen tehtävistä suuri osa toteutetaan urakoitsijoiden toimesta mm. katujen talvihoito. Myös lähes kaikki rakentamistyö tehdään urakoitsijoiden toimesta. Palvelualueella on yksi ympärivuotinen työntekijä, joka talviaikaan tekee metsurintöitä. Kesäaikana työllistetään lisäksi 1-2 henkilöä puistojen ja uimarantojen hoitoon ja kunnossapitoon.

Määrärahat ja tuloarviot

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimintatuotot	379 261	185 800	185 800	185 800	185 800
Valmistus omaan käyttöön	5 548	35 000	35 000	35 000	35 000
Toimintakulut	-1 148 747	-772 396	-779 449	-779 449	-779 449
Toimintakate	-763 938	-551 596	-558 649	-558 649	-558 649
Poistot ja arvonalentumiset	-553 346	-545 733	-471 322	-427 394	-485 832

*) Pelastustoimen järjestämismäärä siirtyi hyvinvointialueille vuoden 2023 alusta

Suoritteet

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Avustettavat tiet / km	288	290	290	290	290
Hoidettavat puistoalueet / ha	18	18	17	17	17
Venesillan leirintäalue / ha	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7
Kadut ja tiet / km	33,4	33,3	33,3	33,3	33,3
Metsien hoito / ha	644	644	644	644	644

Perustelut

Toiminnalliset muutokset:

Pelastustoimi on siirtynyt taloudellisesti katsottuna sote-uudistuksessa hyvinvointialueelle mutta toiminnallisesti yhteistoiminta jatkuu kuten aiemmin. Muilta osin toiminnallisia muutoksia yhdyskuntatekniikan palvelualueella ei ole.

Auruskalusto lähtee edellisen vuoden tapaan liikkeelle, kun lunta on kertynyt 5 cm.

Puistojen hoitotaso pyritään pitämään ennallaan. Osa hoidettavista puistoalueista tullaan muuttamaan niityiksi.

Henkilöstö:

Kokoaikainen puistotyöntekijä siirtynyt osa-aikaiseksi, joka lisännyt kausityöntekijöiden tarvetta. Uusi yhdyskuntatekniikan päällikkö on aloittanut kesällä 2023 jonka johdosta perehdytysjakso jäi lyhyeksi, eli varsinkin vesihuollon osalta henkilöstön tulee panostaa koulutukseen.

Investoinnit:

Investoinneista on erillinen suunnitelma. Hankekohtaisena investointina on rantapuiston rakentaminen Ullankujan päästä itään päin olevalle kaavoitetulle puisto-alueelle. Samassa yhteydessä parannetaan hulevesien käsittelyä. Muut investoinnit kohdistuvat perinteisesti mutta taloudellisesti pienemmin panostuksin katujen valaistuksen uusimiseen, katujen päällysteiden uusimiseen, liikennemerkkeihin ja puistojen kunnostukseen.

Palvelualueen toiminnalliset tavoitteet

Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Kestävä viherympäristön hoito	Nurmikenttien muuttaminen vähemmän hoitoa vaativiksi niityiksi	Niittyjen määrä	0 ha	Enintään 1,0 ha
Turvalliset kadut ja kevyen liikenteen väylät	Forssantien (ely) valaistuksen sopiminen	Asia sovittu	epäselvä	toteutunut

4.3.2 Kiinteistöjen palvelualue

Palvelualue huolehtii kunnan rakennettujen kiinteistöjen ja tilojen kunnossapidosta, korjausinvestoinneista ja uudisrakentamisesta sekä turvallisesta ja taloudellisesta asumisesta. Toiminta käsittää toimitilojen vuokrauksen lisäksi kunnan asuntojen vuokrauksen. Palvelualueen tavoitteena on tarjota sekä sisäisen, että ulkoisen vuokrauksen kautta käyttäjille toimivia ja terveellisiä toimitiloja ja asuntoja. Kiinteistöjen palvelualueella työskentelee kiinteistöpäällikkö, joka hallinnoi koko aluetta. Hänen apunaan toimii hallintosihteeri ja suoraan alaisuudessa 7 kokopäiväistä laitosmiestä ja yksi kirvesmies. Kesällä otetaan nuorista apua näihin tehtäviin noin 10 henkilöä. Rakentamistehtävissä käytetään tarpeen mukaan urakoitsijoita.

Asumispalvelu käsittää kunnan omat asunnot sekä hallivuokraukset. Koy Tammelan Vuokra-asunnot on kunnan 100% omistuksessa ja johtaminen sekä asukasvalinnat hoidetaan kunnan toimesta.

Määrärahat ja tuloarviot

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimintatuotot	1 318 792	1 356 680	1 482 680	1 482 680	1 482 680
Toimintakulut	-1 932 321	-1 933 514	-1 887 454	-1 887 454	-1 887 454
Toimintakate	-613 528	-576 834	-404 774	-404 774	-404 774
Poistot ja arvonalentumiset	-505 098	-785 667	-819 788	-1 161 815	-1 707 371

Suoritteet

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimitilat / m ²	20 791	19 644	20 594	19 766	20 066
Asunnot / m ²	5 676	3 494	3 494	3 434	3 434
Hallitilat / m ²	2 877	2 877	3 830	3 830	3 830

Perustelut

Toiminnalliset muutokset:

Sote-uudistuksessa terveydenhuollon käytössä olevat kohteet ovat olleet vuokrattuna vuoden 2023 alusta hyvinvointialueelle teknisesti ylläpidettynä.

Uuden yhtenäiskoulun rakentaminen käynnistynyt ja jatkuu läpi koko vuoden 2024, valmistuminen suunnitelmavuotena 2025. Hankkeen kustannuksiin on merkittävä muutos syntynyt koonneista korkokustannuksista. Rakentamisen alkuvaiheessa purettiin n. 30 % koulukeskuksesta loppuosan jäädessä koulun käyttöön väistötiloina.

Liikuntahalli valmistui 2023 ja tekninen toiminta saadaan varmistettua vuoden 2024 aikana, jolloin myös vanhemman huoltorakennuksen saneeraustarve saadaan kartoitettua.

Perusopetuksen suunnitelmissa on Myllykylän koulun lakkauttamisen suunnittelu vuoden 2024 aikana ja varsinainen lopetus viimeistään uuden yhtenäiskoulun valmistuttua 2025, jolla osaltaan vaikutusta teknisten palveluiden resursseihin helpottavasti.

Henkilöstö:

Henkilöstössä ei muutostarpeita, lisätarpeet katetaan tarvittaessa ostopalveluna.

Investoinnit:

Hankekohtaisena investointina on yhtenäiskoulun rakentaminen. Pienemmät investoinnit ovat kunnossapitoinvestointeja ja energiatehokkuuden parantamista.

Uutena investointina Kaukjärven teollisuushallin rakentaminen jonka valmistuminen ajoittuu kesälle 2024.

Muuta:

Koulukeskusrakennuksen osittainen purku aiheutti noin 250 000 euron lisämenon vuodelle 2023. Vuodelle 2025 tuleva rakennuksen loppuosan purku, kustannuksiltaan noin 350 000 euroa sekä purkamisesta seuraava alaskirjaus.

Palvelualueen toiminnalliset tavoitteet

Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Energiatehokkuuden parantaminen kiinteistöissä	Ilmastoystävällisen energiamuodon lisääminen	Aurinkovoiman lisääminen kiinteistön energialähteenä	0 kohdetta	2 kohdetta
Jätehuollon tehostaminen	Yhdistetään lähemmäksi olevia jäteposteitä	Jätepostien määrä	25 kpl	19kpl
Vuokrattavien kiinteistöjen näkyvyyden parantaminen	Esitetään kiinteistöt kotisivuilla	Kaikki kiinteistöt löydettävissä kotisivuilta	Kiinteistöt osin esitetty	Kiinteistöt kuvin kotisivuilla.
Toimialueille kiinteistökohtainen taloudellinen seurantatieto	Laaditaan kiinteistökohtainen eritelty kustannustieto seurattavista hyödykkeistä, kuten sähkö, vesi ja lämpö	Seurantatieto kiinteistökohtaisesti käytettävissä	Energiakulutuksen seuranta vain teknisellä palvelualueella	Toimialueille seurattavat tiedot ylläpidon osalta kiinteistökohtaisesti

4.3.3 Kaavoituksen ja lupien palvelualue

Palvelualue huolehtii kunnan maankäytön suunnittelusta, rakentamisen ohjauksesta sekä ympäristönsuojelusta. Maankäytön suunnittelun tavoitteena on luoda edellytyksiä kunnan alueelliselle kehitykselle. Rakennusvalvonta käsittelee lakisääteiset rakennusluvut sekä edistää, opastaa ja valvoo laadukkaasti rakennuskannan ja viihtyisän ympäristön syntymistä ja säilymistä. Ympäristönsuojelu käsittelee lakisääteiset luvat, ilmoitukset ja antaa lausuntoja sekä omalta osaltaan huolehtii ympäristöasioiden edistämisestä, valvonnasta, neuvonnasta.

Maankäytön suunnittelu hoidetaan kunnan omana toimintana. Rakennusvalvonta ja ympäristöasiat hoidetaan seudullisesti ja toiminnan isäntäkuntana on Forssan kaupunki. Rakennusvalvonnan ja ympäristöasioiden henkilöstö sijaitsee Forssan kaupungintalolla.

Palvelualueeseen sisältyy lisäksi teknisen hallinnon kulut, jotka muodostuvat pääosin henkilöstökuluista sekä kahden lautakunnan, tekninen lautakunta ja ympäristölautakunta, toimintakuluista

Määrärahat ja tuloarviot

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimintatuotot	80 967	82 620	82 620	82 620	82 620
Toimintakulut	-579 721	-559 474	-664 457	-664 457	-664 457
Toimintakate	-498 754	-476 854	-581 837	-581 837	-581 837
Poistot ja arvonalentumiset	-13 466	-6 106	-3 666	-3 095	-2 610

Suoritteet

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Rakennus- ja toimenpideluvat	106	130	130	60	60
Poikkeamisluvat	11	15	15	10	10
Toimenpideilmoitukset / muutospirustukset	46	50	50	30	20
Maa-ainesluvut	0	2	2	2	2
Ympäristöluvut	1	4	4	4	4
Valvontatarkastukset	27	10	10	10	10
Jätevesipäätökset	0	30	30	20	20
Vesihuoltolain muk.vap.päätökset	0	30	30	30	30

Perustelut

Toiminnalliset muutokset:

Uutta rakentamislakia vastaavaa rakennusjärjestystä on valmisteltu jo vuoden 2023 aikana. Uuden lain mukaiset rakennusjärjestykset tulee olla käytettävissä vuonna 2025 jonka johdosta kuntaliitto valmistelee kunnille ohjeistusta rakennusjärjestysten laadintaan, ohjeistus tulee kunnille käyttöön vuoden 2024 alussa. Rakennusjärjestyksen päivityksen yhteydessä tarkastellaan myös rakennusvalvonnan taksat.

Sähköisen rakennuslupakäsittelyn valmistelu on ollut seudullisen rakennusvalvonnan vetovastuulla ja koekäyttö on alkanut. Sähköisen lupajärjestelmän edellytyksenä on ollut sähköinen arkistointi, joka on ollut kuntien itsensä ratkaistavissa. Sähköinen arkistointi ei Tammelan osalta ole edennyt suunnitellusti, koska Tammelassa hankinnan kohteena ollut sähköinen arkisto ja sähköinen lupajärjestelmä eivät suoraan olleet yhteensopivia. Sähköisen lupajärjestelmän osalta etsitään edelleen uutta arkistoratkaisua käyttöönoton varmistamiseksi vuoden 2024 aikana. Vaihtoehtona on myös esitetty ratkaisua, jossa seudullinen toimittaa arkistopalvelun ympäristökunnille.

Rakennushankkeiden sijaintikatselmuksia on Tammelassa tehty toistaiseksi vain asemakaava-alueilla, mutta näitä on pyritty laajentamaan myös haja-asutusalueille olemassa olevien resurssien puitteissa.

Vesien suojeleluun on varattu 15.000 euroa.

Ympäristönsuojelussa panostetaan edelleen jätevesien hallittuun hoitoon pohjavesi- ja ranta-alueilla.

Henkilöstö:

Ei muutoksia

Investoinnit:

Ei investointeja

Palvelualueen toiminnalliset tavoitteet

Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Sähköinen tonttivarausjärjestelmän kehittäminen	Mahdollistetaan varausmaksun suorittaminen varauksen yhteydessä	Järjestelmä uudistettu	Nykyinen	Uudistettu
Uusi asuinalue	Uuden asuinalueen kaavoituksen käynnistäminen	Asuinalueen kaavoituksen eteneminen julkisesti nähtävillä	Nykyinen yleiskaava	Uusi kaavoitustyö käynnissä ja julkisesti nähtävillä
Hyvä vesistöjen tila	Suojeluyhdistysten avustushojjeiden uusiminen ja hankkeisiin osallistuminen	Jaettavien avustusten määrä ja hankkeiden määrä	10.000 €/0 hanketta	15.000 € / 1 hanke

Uuden rakentamislain mukaisen rakennusjärjestyksen valmistelu vuoden 2024 aikana	Vaiheittainen eteneminen	Rakennusjärjestyksen aikataulus	Nykyinen rakennusjärjestys	Luonnos valmis
--	--------------------------	---------------------------------	----------------------------	----------------

4.3.4 Ruuan ja puhdistuksen palvelualue

Tammelan kunnan ruokapalvelut tuottaa ravitsemussuositusten mukaisia maittavia ja monipuolisia aterioita laadukkaasti, taloudellisesti ja asiakaslähtöisesti. Perustehtävänä on myös asiakkaiden ohjaaminen oikeisiin ruokattottumuksiin ja –tapoihin. Ammattitaitoinen henkilökunta suunnittelee ja toteuttaa ateriat käyttämällä ensiluokkaisia ja turvallisia elintarvikkeita sekä kehittää ruokalistaa lähiruokapainotteisesti. Lähi tuotteita käyttämällä ruokapalvelut tukevat paikallista, seudullista ja maakunnallista yrittäjyyttä kestävän kehityksen periaattein, hiilijalanjälkeä pienentäen ja ympäristöystävällisyyttä korostaen.

Kunnan puhdistuspalvelut vastaa kiinteistöjen puhtaanapidosta laadukkaasti, hygieenisesti ja joustavasti. Tarkoituksenmukaisella siivouksella tuetaan asiakkaan hyvinvointia ja viihtyisyyttä sekä ylläpidetään kiinteistöjen kuntoa ja pidennetään tilojen käyttöikä. Puhdistuspalveluissa käytetään pääsääntöisesti kotimaisia ja ympäristöystävällisiä puhdistusaineita.

Määrärahat ja tuloarviot

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimintatuotot	735 221	15 924	13 700	13 700	13 700
Toimintakulut	-1 798 204	-1 146 595	-1 265 340	-1 265 340	-1 265 340
Toimintakate	-1 062 983	-1 130 671	-1 251 640	-1 251 640	-1 251 640
Poistot ja arvonalentumiset	-7 987	-5 713	-4 050	-2 913	-2 101

Suoritteet

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Koululounaat			117 400	117 400	117 400
Päiväkotilounaat			50 300	50 300	50 300

Toiminnalliset muutokset:

Tammi Areenan toiminta käynnistyi 23.10.2023. Koulukeskuksen liikuntasalitilojen käyttö lakkautettiin. Tammi Areenan lisääntyneet siivousneliöt (1400 m²) ja koulun liikuntahallin poistuneet siivousneliöt (671 m²) on huomioitu jo v. 2023 talousarviossa. Koulukeskuksen iltapäiväkerho toimii osoitteessa Norrintie 6a, josta tulee 250 m² lisää siivottavaa pinta-alaa. Yhteensä siivottavaa pinta-alaa on noin 16800 m².

Henkilöstö:

Ruoka- ja puhdistuspalveluista eläköityy yksi kokki ja yksi määräaikainen siistijä v. 2024.

Muuta:

Ruoka- ja puhdistuspalveluissa työskentelee 25 työntekijää, joista kahdeksan on määräaikaista työntekijää. Määräaikaisista työntekijöistä kaksi vakinaistettaneen v. 2024.

Palvelualueen toiminnalliset tavoitteet

Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Lähiruoan käytön lisääminen	Toimittajien tuotteiden kartoitus	Lähiruokaraaka-aineiden %-osuus elintarvikeostoista	16 %	20 %
Elintarvike-hankintojen kotimaisuusaste	Huomioidaan koko valmistusprosessissa ruokalistaista alkaen	%-osuus elintarvikeostoista	82,5 %	88 %
Ruokahävikin minimointi	Ruokahävikin seuranta sovelluksen avulla. Hävikin vähentäminen asiakkaan lautaselta	Lautasjäte g/ruokailija/ateria	25 g/asiakas	15 g/asiakas

4.3.5 Vesihuollon palvelualue

Vesihuoltolaitoksen tehtävänä on toimittaa yksityisille asiakkailleen ja neljälle kunnassa toimivalle vesihuolto-osakeyhtiölle puhdasta hyvälaatuista talousvettä sekä vastaanottaa näiden asiakkaiden jätevedet ja huolehtia niiden asianmukaisesta puhdistuksesta.

Vesilaitoksella on käytössä kolme pohjavedenottamo. Kaikkein ottamoiden vesi johdetaan UV-suodattimien läpi, veden hygieenisen laadun parantamiseksi. Kahden vedenottamon veden pH arvoa säädetään raakaveden happamuuden poistamiseksi ja yhden vedenottamon vesi johdetaan lisäksi aktiivihilisuodattimen läpi.

Vedenlaatu on kaikilla laitoksilla ollut analyysitulosten mukaan moitteetonta.

Vesilaitoksen vedenlaatua valvotaan voimassa olevan valvontatutkimusohjelman mukaisesti. Valvontatutkimusohjelman päivitystyö tehtiin vuonna 2021. Päivitystyön yhteydessä tehtiin myös vesilaitoksen riskinarvio, WSP-työkalulla. Riskinarvio hyväksyttiin vuonna 2021 ja sitä päivitetään tarvittaessa, mutta kuitenkin vähintään kerran vuodessa.

Jätevedestä suurin osa toimitetaan Forssan jätevedenpuhdistamolle puhdistettavaksi. Ainoastaan Liesjärven kylän jätevedet puhdistetaan toistaiseksi paikallisella pienpuhdistamolla. Pienpuhdistamon toiminta lakkautetaan viimeistään vuoden 2024 aikana, kun vesihuoltolinja Liesjärvi-Porras-Riihivalkama saadaan kokonaan valmiiksi. Valmiina on Liesjärvi-Porras väli ja Porras-Riihivalkama väli joka on valmistumassa vuoden 2023 lopussa.

Vesilaitokselle palkattiin yksi kokoaikainen asentaja vuoden 2021 lopulla. Lisäksi yhdyskuntatekniikan päällikkö ja hallintosihteeri käyttävät osan työajastaan vesilaitoksen töihin. Kaikki rakentamistyöt ja pääosan huoltotöistä tekee ulkopuolinen urakoitsija.

Määrärahat ja tuloarviot

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimintatuotot	882 185	854 000	854 000	854 000	854 000
Toimintakulut	-627 026	-711 876	-733 341	-733 341	-733 341
Toimintakate	255 159	142 124	120 659	120 659	120 659
Poistot ja arvonalentumiset	-318 718	-491 911	-552 054	-572 550	-548 148

Suoritteet

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Vesimäärä / m³					
Verkoston pumpattu	326 187	320 000	320 000	310 000	310 000
Laskutettu	284 620	305 000	305 000	310 000	310 000
Jätevesimäärä / m³					
Jätevedenpuhdistamolle pumpattu	275 656	260 000	250 000	250 000	250 000
Laskutettu	197 610	200 000	205 000	205 000	205 000

Perustelut

Toiminnalliset muutokset:

Liesjärven vedenottamo ja jätevedenpuhdistamo poistetaan käytöstä Porras-Riihivalkama vesihuoltolinjan valmistuttua.

Tammelassa on myös edistetty vesihuoltoyhtiöiden yhteistyötä tulevaisuuden toimintamallin kartoittamisella, ratkaisua mahdollisen yhteisen yhden toimijan ja toimintamallin osalta etsitään vuoden 2024 aikana.

Henkilöstö:

Uusi yhdyskuntatekniikan päällikkö on aloittanut kesällä 2023. Liesjärven vedenottamon ja jätevedenpuhdistamon toiminnan loppuminen vapauttaa resurssia muuhun toimintaan. Vedenottamosta tulee myös alaskirjaus, koska investointia on vielä poistamatta.

Investoinnit:

Hankekohtaisena investointina on Riihivalkama-Porras runkoviemärin ja vesijohdon rakentaminen. Siihen liittyen myös Liesjärven vedenottamo ja jätevedenpuhdistamo poistetaan käytöstä ja puretaan. Pienenempänä investointeina parannetaan vesihuollon toimitusvarmuutta ja uusitaan venttiilejä. Lisäksi tehdään vähäisiä laajennuksia viemäriverkkoon.

Palvelualueen toiminnalliset tavoitteet

Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Energian riittävyys kriittisissä toiminnoissa	Varavoima koneiden käytön suunnittelu	Varavoima generaattorien nopea käyttövalmius suunnitelman mukaisesti	Suunnitelma päivittämättä vesihuollon nykytilanteeseen	Suunnitelma päivitetty ja käyttöön otettu
Viemäriverkon vuotovesien vähentäminen	Selvityksen mukaisten korjausten toteutus	Korjattavat kohteet 20	2	Kaikki 20 korjattu
Rakennetun siirtoviemärin yhteyteen uusia liittyjiä	Alueelliset kartoitukset liittyjistä, jonka pohjalta suunnitelmat	Uusia alueellisia liittyjiä	Ei liittyjiä	10 liittyjää

4.4 Konserniyhtiöt

Kiinteistöosaakeyhtiö Tammelan Vuokra-asunnot

KoY Tammelan vuokra-asunnot on kunnan 100 % omistama yhtiö. Yhtiö vastaa omistamiensa asuntojen vuokraamisesta.

Toiminnalliset tavoitteet

Tavoite	Toimenpiteet	Mittari	Lähtötaso	Tavoitetaso 2024
Asuntojen hyvän käyttöasteen säilyttäminen	Asuntojen nopea uudelleenvuokraus	Käyttöaste	96 %	97 %

4.5 Sisäiset erät

	TA 2023	TA 2024
Puhdistuspalvelut	502 613	535 364
Ruokapalvelut	705 482	693 989
Toimitila- ja talonmiespalvelut	1 226 621	986 700
ICT-palvelut	320 490	344 430
Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen	41 731	35 857
Lapsiystävällinen kunta	11 885	12 699
Ehkäisevä päihdetyö	2 105	3 226
Posti- ja kuriiripalvelut	7 520	
Painatukset	6 000	
Vesimaksut	12 934	13 274
Jätevesimaksut	23 632	23 736
Yhteensä	2 861 013	2 649 275

TAMMELA

www.tammela.fi

5 TULOSLASKELMAT

5.1 Tuloslaskelma 2024 ulkoiset

Ulkoinen	TP 2022	TA 2023	TA 2024
Toimintatuotot			
Myyntituotot	2 321 330	1 305 590	1 395 744
Maksutuotot	357 137	188 050	99 550
Tuet ja avustukset	646 599	447 287	379 500
Muut toimintatuotot	1 389 990	1 426 875	1 552 175
Toimintatuotot yhteensä	4 715 056	3 367 802	3 426 969
Valmistus omaan käyttöön	5 548	35 000	35 000
Toimintakulut			
Henkilöstökulut	-10 607 268	-10 946 914	-11 291 389
Palvelujen ostot	-26 697 580	-5 093 612	-5 083 069
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-1 888 395	-1 551 440	-1 794 272
Avustukset	-679 456	-780 446	-724 600
Muut toimintakulut	-391 416	-278 411	-291 961
Toimintakulut yhteensä	-40 264 116	-18 650 823	-19 185 291
TOIMINTAKATE	-35 543 511	-15 248 021	-15 723 322
Verotulot	26 504 731	14 174 000	13 326 000
Valtionosuudet	14 226 790	4 248 948	4 496 029
Rahoitustuotot ja -kulut			
Korkotuotot	1 990	4 000	4 000
Muut rahoitustuotot	59 274	14 000	56 000
Korkokulut	-33 066	-94 817	-316 435
Muut rahoituskulut	-185		
Rahoitustuotot ja -kulut yhteensä	28 013	-76 817	-256 435
VUOSIKATE	5 216 024	3 098 110	1 842 272
Poistot ja arvonalentumiset			
Suunnitelman mukaiset poistot	-2 464 174	-1 988 455	-1 958 697
Arvonalentumiset			
TILIKAUDEN TULOS	2 751 849	1 109 655	-116 425
Poistoeron lisäys tai vähennys	83 197	79 465	117 115
TILIKAUDEN YLI-/ALIJÄÄMÄ	2 835 046	1 189 120	690

TAMMELA

www.tammela.fi

5.2 Tuloslaskelma 2024

<i>Ulkoiset / sisäiset</i>	TP 2022	TA 2023	TA 2024
Toimintatuotot			
Myyntituotot	4 284 980	3 101 356	3 240 993
Maksutuotot	357 137	188 050	99 550
Tuet ja avustukset	646 599	447 287	379 500
Muut toimintatuotot	2 069 527	2 492 122	2 356 201
Toimintatuotot yhteensä	7 358 244	6 228 815	6 076 244
Valmistus omaan käyttöön	5 548	35 000	35 000
Toimintakulut			
Henkilöstökulut	-10 607 268	-10 946 914	-11 291 389
Palvelujen ostot	-28 633 777	-6 876 444	-6 915 043
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-1 915 196	-1 564 374	-1 807 546
Avustukset	-679 456	-780 446	-724 600
Muut toimintakulut	-1 071 607	-1 343 658	-1 095 988
Toimintakulut yhteensä	-42 907 304	-21 511 836	-21 834 566
TOIMINTAKATE	-35 543 511	-15 248 021	-15 723 322
Verotulot	26 504 731	14 174 000	13 326 000
Valtionosuudet	14 226 790	4 248 948	4 496 029
Rahoitustuotot ja -kulut			
Korkotuotot	1 990	4 000	4 000
Muut rahoitustuotot	80 655	35 381	77 381
Korkokulut	-33 067	-94 817	-316 435
Muut rahoituskulut	-21 565	-21 381	-21 381
Rahoitustuotot ja -kulut yhteensä	28 013	-76 817	-256 435
VUOSIKATE	5 216 024	3 098 110	1 842 272
Poistot ja arvonalentumiset			
Suunnitelman mukaiset poistot	-2 464 174	-1 988 455	-1 958 697
Arvonalentumiset			
TILIKAUDEN TULOS	2 751 849	1 109 655	-116 425
Poistoeron lisäys tai vähennys	83 197	79 465	117 115
TILIKAUDEN YLI-/ALIJÄÄMÄ	2 835 046	1 189 120	690

TAMMELA

www.tammela.fi

5.3 Tuloslaskelma 2023-2026

Ulkoinen	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toimintatuotot	3 367 802	3 426 969 1,8%	3 426 969 0,0%	3 426 969 0,0%
Valmistus omaan käyttöön	35 000	35 000 0,0%	35 000 0,0%	35 000 0,0%
Toimintakulut	-18 650 823	-19 185 291 2,9%	-19 867 295 3,6%	-19 888 295 0,1%
TOIMINTAKATE	-15248 021	-15 723 322 31%	-16 405 326 4,3%	-16 426 326 0,1%
Verotulot	14 174 000	13 326 000 -6,0%	13 824 000 3,7%	14 135 000 2,2%
Valtionosuudet	4 248 948	4 496 029 5,8%	5 262 668 17,1%	5 411 916 2,8%
Rahoitustuotot ja -kulut				
Korkotuotot	4 000	4 000 0,0%	4 000 0,0%	4 000 0,0%
Muut rahoitustuotot	14 000	56 000 300,0%	56 000 0,0%	56 000 0,0%
Korkokulut	-94 817	-316 435 233,7%	-678 397 114,4%	-716 050 5,6%
Muut rahoituskulut	0	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%
VUOSIKATE	3 098 110	1 842 272 -40,5%	2 062 945 12,0%	2 464 540 19,5%
Poistot ja arvonalentumiset				
Suunnitelman mukaiset poistot	-1 988 455	-1 958 697 -1,5%	-2 249 892 14,9%	-2 806 803 24,8%
TILIKAUDEN TULOS	1 109 655	-116 425 -110,5%	-186 947 60,6%	-342 263 83,1%
Poistoeron lisäys tai vähennys	79 465	117 115 47,4%	111 326 -4,9%	106 107 -4,7%
TILIKAUDEN YLI-/ALIJÄÄMÄ	1 189 120	690 -99,9%	-75 621 -11059,6%	-236 156 212,3%

TAMMELA

www.tammela.fi

6 INVESTOINTIOSA

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
KUNNANHALLITUS					
Investointimenot	-21 547	-100 000	-50 000		
Investointitulot	27 852				
Investoinnit netto	6 305	-100 000	-50 000		
SIVISTYSLAUTAKUNTA					
Investointimenot	-478 498	-22 200	-149 000		
Investointitulot	220 754		30 000		
Investoinnit netto	-257 744	-22 200	-119 000		
TEKNINENLAUTAKUNTA					
Investointimenot	-1 393 282	-5 885 747	-11 313 000	-8 370 000	-2 560 000
Investointitulot					
Investoinnit netto	-1 393 282	-5 885 747	-11 313 000	-8 370 000	-2 560 000
VESILAITOS					
Investointimenot	-1 454 568	-2 195 000	-295 000	-135 000	-600 000
Investointitulot					
Investoinnit netto	-1 454 568	-2 195 000	-295 000	-135 000	-600 000
YHTEENVETOTAULUKKO					
Investointimenot	-3 347 895	-8 202 947	-11 807 000	-8 505 000	-3 160 000
		145,0 %	43,9 %	-28,0 %	-62,8 %
Investointitulot	248 606	0	30 000	0	0
		-100,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Investoinnit netto	-3 099 289	-8 202 947	-11 777 000	-8 505 000	-3 160 000
		164,7 %	43,6 %	-27,8 %	-62,8 %

TAMMELA

www.tammela.fi

7 RAHOITUSOSA

Rahoitusosassa esitetään kunnan toiminnan ja investointien rahavirta ja lainan tarve, mikäli tulo-rahoitus ei riitä investointeihin. Laskelmaan pitkäaikaisten lainojen lisäyksestä tulee vaikuttamaan vuoden 2023 vuosikate ja tavoitteena rahoittaa investointeja tulo-rahoituksella mahdollisimman paljon.

	TP 2022	TA 2023	TA 2024	TS 2025	TS 2026
Toiminnan rahavirta					
Vuosikate	5 216 023	3 098 110	1 842 272	2 062 945	2 464 540
<i>Satunnaiset erät</i>					
Tulo-rahoituksen korjauserät	-48 046				
 Investointien rahavirta					
Investointimenot	-3 347 896	-8 202 947	-11 807 000	-8 505 000	3 160 000
Rahoitusosuudet investointimenoihin	219 721		30 000		
Pysyvien vast. hyödykkeiden luovutus-tulot	76 932				
Toiminnan ja investointien rahavirta	2 116 734	-5 104 837	-9 934 728	-6 442 055	-695 460
 Rahoituksen rahavirta					
Antolainauksen muutokset					
Antolainojen lisäykset					
Antolainasaamisten vähennykset					
Lainakannan muutokset					
Pitkäaikaisten lainojen lisäys		6 000 000	11 000 000	8 000 000	1 400 000
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-859 898	-759 898	-1 059 898	-1 359 898	-1 429 898
Lyhytaikaisten lainojen muutos	-1 800 000				
Oman pääoman muutokset					
Muut maksuvalmiuden muutokset	-509 605				
 Vaikutus maksuvalmiuteen	-1 052 769	135 265	5 374	198 047	-725 358
 Kassavarat 31.12.	1 422 092	1 557 357	1 562 731	1 760 778	1 035 420
Kassavarat 1.1.	2 474 861	1 422 092	1 557 357	1 562 731	1 760 778
 Investointien tulo-rahoitusprosentti	166,7 %	37,8%	15,6%	24,3%	78,0%
 Lainakanta	4 682 096	4 572 198	14 512 300	21 152 402	21 122 504
Lainat/as	796	783	2 504	3 683	3 677
Lainanhoitokate	5,9	3,7	1,6	1,3	1,5

TAMMELA

www.tammela.fi

8 TALOUSARVION JA TULOARVIOIDEN YHTEENVETO

Ulkoinen	Sitovuus (*	Määrärahat	Tuloarviot
KÄYTTÖTALOUSOSA			
Toimielin			
Hallinto- ja kehittämisspalvelut	N	3 242 396	238 529
Sivistyspalvelut	N	10 612 854	569 640
Tekniset palvelut	N	5 330 041	2 653 800
TULOSLASKELMAOSA			
Verotulot	N		13 326 000
Valtionosuudet	N		4 496 029
Korkotulot	N		4 000
Muut rahoitustulot	N		56 000
Korkomenot	N	316 435	
Muut rahoitusmenot	N		
Satunnaiset erät	N		
INVESTOINTIOSA			
Investoinnit yhteensä	N	11 807 000	30 000
RAHOITUSOSA			
Antolainauksen muutokset			
Antolainasaamisten lisäykset			
Antolainasaamisten vähennykset			
Lainakannan muutokset			
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	N		11 000 000
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	N	1 059 898	
Lyhytaikaisten lainojen muutos	N		
Oman pääoman muutokset			
Vaikutus maksuvalmiuteen		5 374	
TALOUSARVION LOPPUSUMMA		32 373 998	32 373 998

**N= sitovuus nettomääräraha/-tuloarvio toimialoittain, B= bruttomääräraha/-tuloarvio toimialoittain*

9 VESILAITOKSEN LASKELMAT

9.1 Vesilaitoksen tuloslaskelma

(sisäiset ja ulkoiset)	TP 2022	TA 2023	TA 2024
Liikevaihto	917 071	890 566	891 010
Liiketoiminnan muut tuotot			
Materiaalit ja palvelut			
Aineet, tarvikkeet ja tavarat			
Ostot tilikauden aikana	-77 065	-69 250	-88 635
Palvelujen ostot	-462 408	-507 765	-538 652
Materiaalit ja palvelut yhteensä	-539 474	-577 015	-627 287
Henkilöstökulut			
Palkat ja palkkiot	-83 511	-115 016	-91 986
Henkilöstösivukulut			
Eläkekulut	-14 173	-19 270	-15 520
Muut henkilösivukulut	-3 237	-4 450	-3 310
Henkilöstökulut yhteensä	-100 921	-138 736	-110 816
Poistot ja arvonalentumiset			
Suunnitelman mukaiset poistot	-318 718	-491 911	-552 054
Liiketoiminnan muut kulut	-20 356	-17 048	-17 891
Liikelylijäämä	-62 398	-334 144	-417 038
Rahoitustuotot ja -kulut			
Muut rahoitustuotot			
Muut rahoituskulut	-9		
Korvaus pääomasta	-21 381	-21 381	-21 381
Rahoitustuotot - ja kulut yhteensä	-21 377	-21 381	-21 381
Ylijäämä ennen satunnaisia eriä	-83 788	-355 525	-438 419
Ylijäämä ennen varauksia	-83 788	-355 525	-438 419
Poistoeron lisäys (-) tai vähennys (+)			
Tilikauden yli-/alijäämä	-83 788	-355 525	-438 419

9.2 Vesilaitoksen rahoituslaskelma

	TA 2023	TA 2024
Toiminnan rahavirta		
Liikelylijäämä (-alijäämä)	-334 144	-417 038
Poistot ja arvonalentumiset	-491 911	-552 054
Rahoitustuotot ja -kulut	-21 381	-21 381
Satunnaiset erät		
Tuloverot		
Tulorahoituksen korjauserät		
	-847 436	-990 473
Investointien rahavirta		
Investointimenot	2 195 000	295 000
Rahoitusosuus		
Toiminnan ja investointien rahavirta	-3 042 436	-1 285 473
Rahoituksen rahavirta		
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Saamisten muutos kunnalta		
Korottomien velkojen muutos kunnalta		
Muut maksuvalmiuden muutokset	3 042 436	1 285 473
Rahoituksen rahavirta	1 849 340	1 285 473
Rahavarojen muutos	0	0

TAMMELA

www.tammela.fi

LIITTEET

TAMMELA

www.tammela.fi

Hallinto- ja kehittämisspalvelut**Hallinnon ja talouden palvelualue**

Vaalit
Tarkastustoimi
Hyvinvointipalvelut
Hallinto- ja toimistopalvelut
Henkilöstö- ja työnantajapalvelut
Työhyvinvointipalvelut
Talous- ja hankintapalvelut
Tieto- ja arkistohallintopalvelut

Elinvoiman ja työllisyyden palvelualue

Elinvoimapalvelut
Työllisyyspalvelut

Sivistyspalvelut**Varhaiskasvatuksen palvelualue**

Varhaiskasvatuksen hallinto
Päiväkodit
Perhepäivähoito
Lasten kodinhoitotuki
Muu päivähoito
Esiopetus

Perusopetuksen palvelualue

Koulutoimen hallinto
Koulut
Muu opetus
Toinen aste
Lukio-opetus

Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelualue

Kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut
Kansalaisopisto
Taiteen perusopetus

Tekniset palvelut**Kiinteistöjen palvelualue**

- Tilapalvelut/Kiinteistönhoitopalvelut
- Asumispalvelut
- Muiden tilojen vuokraus
- Ulkopuolisille tehtävät työt

Yhdyskuntatekniikan palvelualue

- Mittaus- ja paikkatietopalvelut
- Maa-alueiden kehittämis- ja ylläpitopalvelut
- Kunnallistekniset palvelut

Kaavoituksen- ja lupien palvelualue

- Kaavoituspalvelut
- Rakennusvalvonnan palvelut
- Ympäristöpalvelut

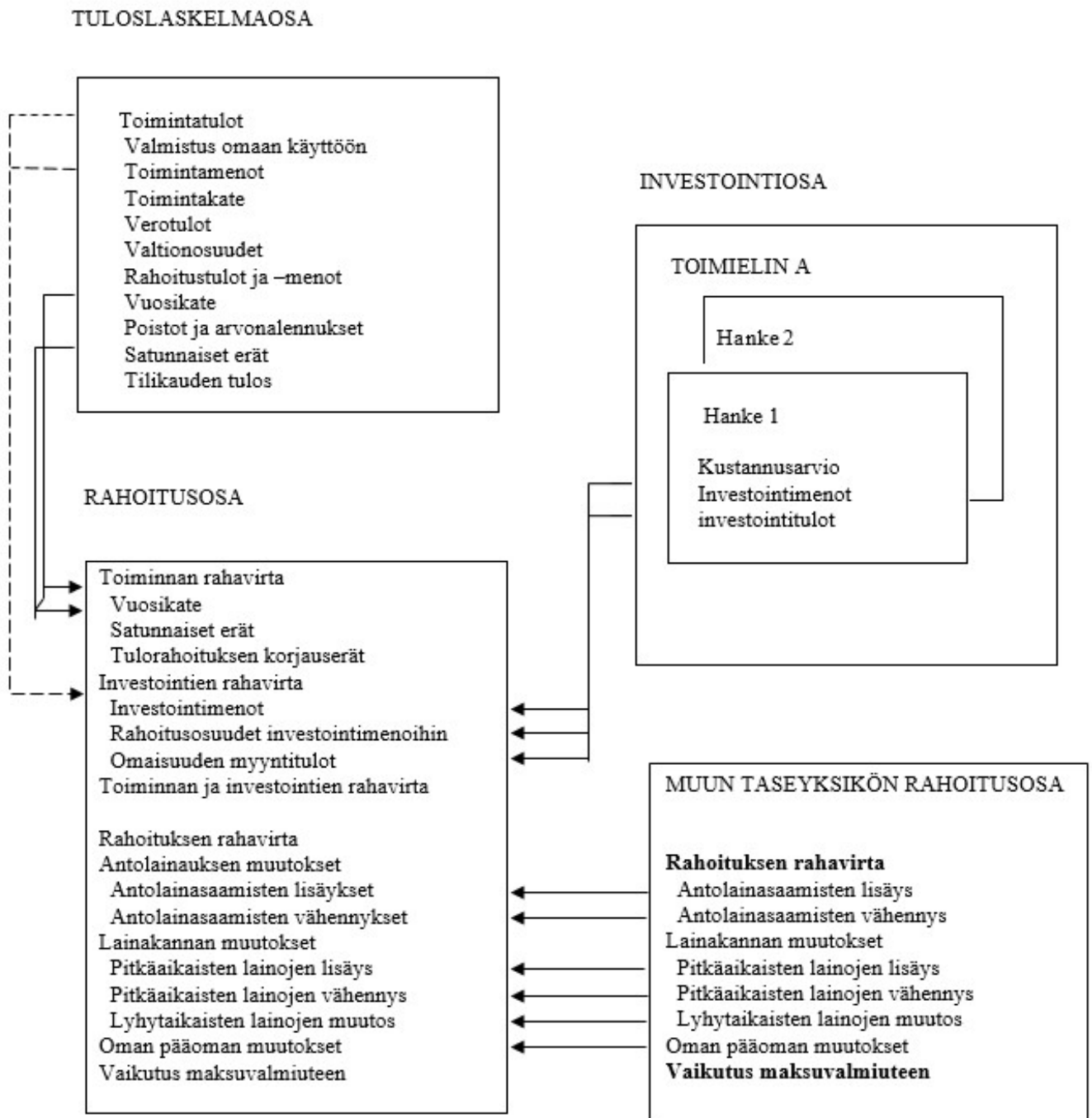
Ruoan- ja puhdistuksen palvelualue

- Ruokapalvelut
- Puhdistuspalvelut

Vesihuollon palvelualue

- Vesilaitos
- Viemärlaitos

Tuloslaskelman keskeiset käsitteet**Toimintakate**

Ilmoittaa paljonko käyttötalouden kuluista jää katettavaksi verotuloilla ja valtionosuuksilla.

Vuosikate

Kuvaa kunnan kokonaistulorahoitusta.

Ilmoittaa riittäkö kunnan tulorahoitus kattamaan pitkävaikutteisista tuotannontekijöistä aiheutuneet kulut eli pysyvien vastaavien (aikaisempi nimitys käyttöomaisuus) poistot.

Tilikauden tulos

Kertoo kunnan tilikauden jaksotettujen tulojen ja menojen erotuksen, joka lisää tai vähentää varauksia tai vapaata omaa pääomaa.

Tuloslaskelman tunnusluvut**Toimintatuotot/toimintakulut, %**

Kuinka paljon toiminnan kuluista saadaan katetuksi palvelusuoritteiden myynti- ja maksutuotoilla sekä muilla varsinaisen toiminnan tuotoilla

Vuosikate, %

$100 \times (\text{vuosikate} / \text{toimintatuotot} + \text{verotulot} + \text{valtionosuudet})$

Vuosikate/poistot, %

$100 \times \text{vuosikate} / \text{poistot ja arvonalentumiset}$

Kun tunnusluvun arvo on 100 %, oletetaan kunnan tulorahoituksen olevan riittävä. Oletusta voidaan pitää pätevänä vain, jos poistot ja arvonalentumiset vastaavat kunnan keskimääräistä vuotuista investointitasoa. Investoinneilla tarkoitetaan tällöin poistonalaisten investointien omahankintamenoa, joka saadaan vähentämällä hankintamenoa valtionosuudet ja muut rahoitusosuudet.

Tulorahoitus on ylijäämäinen, kun vuosikate ylittää poistot ja alijäämäinen, kun vuosikate alittaa poistot. Myös nämä väittämät pitävät paikkansa vain, jos poistot vastaavat keskimääräistä vuotuista investointitasoa. Jos vuosikate on alijäämäinen, on kunnan tulorahoitus heikko.

Vuosikate, 1000 € ja €/asukas

Kuinka paljon talousarviovuoden tulorahoituksesta jää investointien ja muiden pitkävaikutteisten menojen kattamiseen.

Rahoituslaskelman tunnusluvut

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä 5 vuodelta, 1.000 euroa

= Toiminnan ja investointien rahavirta - välituloksen tilinpäätösvuoden ja neljän edellisen vuoden kertymä (rahoituslaskelmasta)

Investointien omarahoitusvaatimus täyttyy, jos kertymä viimeksi päättyneenä tilinpäätösvuonna on positiivinen. Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä ei saisi muodostua pysyvästi negatiiviseksi

Investointien tulorahoitus, %

$100 \times \text{vuosikate} / \text{investointien omahankintameno}$

Investointien tulorahoitus –tunnusluku kertoo, kuinka paljon investointien omahankintamenoista on rahoitettu tulorahoituksella. Tunnusluku vähennettynä sadasta osoittaa prosenttiosuuden, mikä on jäänyt rahoitettavaksi pääomarahoituksella eli pysyvien vastaavien hyödykkeiden myynnillä, lainalla tai rahavarojen määrää vähentämällä.

Lainanhoitokate

$(\text{vuosikate} + \text{korkokulut}) / (\text{korkokulut} + \text{lainanlyhennykset})$

Lainanhoitokate kertoo kunnan tulorahoituksen riittävyyden vieraan pääoman korkojen ja lyhennysten maksuun.

Laskennallinen lainanhoitokate

$(\text{Vuosikate} + \text{korkokulut}) / (\text{korkokulut} + \text{laskennalliset lainanlyhennykset})$

Tunnusluku kuvaa lainanhoitoon käytettävissä olevan tulorahoituksen ja laskennallisten lainanlyhennysten sekä korkojen suhdetta eli kykyä hoitaa lainoista aiheutuvia velvoitteita.

Kassan riittävyys (pv)

$365 \times \text{rahavarat } 31.12. / \text{kassasta maksut tilikaudella}$

Tunnusluku kuvaa kunnan maksuvalmiutta ja se ilmaisee, monenko päivän kassasta maksut voidaan katata kunnan rahavaroilla.

